

1. ИЗБОР И ФОРМУЛАЦИЈА НА ТЕМА

1.1. Пишување есеј. Пишувањето есеј е вистинска уметност и бара многу знаење и вештини од студентите, зашто во тој процес треба да се земат предвид голем број аспекти што се однесуваат не само на правописната норма туку, меѓу другото, и на изборот на темата. Со реформите во македонскиот високообразовен систем, во голема мера, се актуализира писменото изразување на студентите. Скоро по секој од предметите предвидени според студиската програма, се бара од студентите да напишат есеј на одредена тема. За есејската задача, студентите добиваат одреден број поени што се дел од вкупниот број бодови врз основа на кои се реализира сумативното оценување. Имајќи предвид дека македонскиот високообразовен систем тежнее да изгради личности кои, покрај знаењата од соодветната научна област, поседуваат и способност за изразување на своите мисли, желби и потреби во пишана форма, станува јасно дека на есејската задача треба да ѝ се посвети нужното внимание.

1.2. Есејот од пет параграфи. Овој вид есеј е основа од која се поаѓа при поучувањето за тоа како треба да се напише есеј. Есејот од пет параграфи има многу едноставна структура. Како што кажува и името, овој есеј има пет параграфи: воведен параграф, три параграфи што го сочинуваат телото на есејот и заклучен параграф. Петте параграфи, всушност, ја развиваат идејата на есејот и го делат целиот есеј на логички целини. Секој параграф е логички поврзан со претходниот и со оној што следува по него. Во овој вид есеј, се избира тема за која постојат две алтернативи, афирмативна и негативна (за и против), па целиот есеј треба да биде организиран кон одбрана или негирање на алтернативата.

1.3. Тема. Темата е главната идеја на есејот, односно целта што сака да ја постигне студентот. Таа се однесува на она за што ќе се зборува во есејот, односно таа е предмет на интерес на студентот. На пример, ако студентот сака да пишува за абортусот, тоа значи дека она за што ќе се зборува во тој есеј е абортусот. Иако на прв поглед изгледа дека при пишувањето на есејот е најлесно да се постави темата, сепак, определувањето на темата и нејзиниот избор се многу комплексни активности, што треба да бидат земени предвид од наставникот, кој, пак, е неопходно да поучува за тоа, без да претпоставува дека студентите имаат потребни способности и вештини. Изборот на темата и нејзината правилна формулација го насочува натамошниот тек на мислите. Темата треба да е ограничена во обем и доволно конкретна, да се нагласува во целиот текст, а не да се подразбира. Таа, всушност, треба да управува со цели-

от текст. Главната идеја понатаму треба да се развива, да се објаснува, да се поткрепува со докази со цел да се претстави размислувањето, односно целта што ја има студентот.

1.3.1. Извори за темата. Темата што се разработува во текстот треба да биде приспособена на интелектуалните можности на студентите и да го предизвика нивното внимание (тие треба да имаат нешто да кажат за темата). Она за што ќе се пишува треба да им е добро познато на студентите и да е разбирливо и за нив и за потенцијалните читатели. Темата може да произлезе од објективната стварност, на пример, од сите области на човековото живеење и дејствување. Темата, исто така, може да произлезе од содржините на делата што се обработуваат на час, од карактеристичните особини на некои ликови од прочитаните дела, од сопственото размислување за одредена телевизиска емисија, од сопственото размислување за филм, театарска претстава итн.

1.4. Избор и формулација на темата. Изборот и формулацијата на темата не се воопшто едноставна задача. Тие се комплексни задачи од што зависи целиот есеј и се резултат на долг процес на мислење. Студентите може да користат различни техники што ќе го стимулираат нивното размислување и ќе им помогнат во разјаснување и разбирање на поширокото значење на темата. Во продолжение е даден опис на одделни техники.

1.4.1. Наплив од идеи. На почеток студентите се фокусираат на изборот на општата тема и ги запишуваат сите идеи што им паѓаат напамет (наплив од идеи). Идеите може да се претстават во форма на зборови, детали, примери, фрази, описи, луѓе, ситуации и сл. Да претпоставиме дека ученикот ја избира општата тема *абортус*. Од една страна, оваа општа тема е доволно актуелна и го покажува активниот однос на студентите кон сите области од човековото живеење и дејствување. Но, од друга страна, оваа општа тема е премногу широко поставена, непрецизна и неконкретна. За да ја стеснат, студентите преминуваат кон генерирање идеи поврзани со општата тема. Да претпоставиме дека од општата тема, студентите ги генерираат следниве идеи: *жена, право на избор, доктор, убиство, опитество, последици*. Секоја од овие идеи е, всушност, основа за да се избере една можна тема од општата тема *абортус* за која ќе се пишува. Напливот на идеи го стимулира размислувањето и поттикнува слободни асоцијации. Оттука, уште во овој дел, по напливот на идеи, може да се формулира можна тема, на пример, *Жената има право на абортус*. Темата е дадена во вид на исказ, но јасно е дека студентот зазел став кон абортусот и дека во есејот ќе се брани афирма-

тивната алтернатива. Сè што понатаму ќе биде напишано во есејот, треба да е во функција на елаборација на овој афирмативен став.

1.4.2. Формулирање прашања. Покрај напливот на идеи и формулирањето на прашања што се однесуваат на општата тема може да биде продуктивна техника за солидна формулација на избраната тема. Во овој случај, може да се осмислат прашања со помош на прашалните зборови кој, зошто, што, каде, кога, дали или како, со помош на кои се стеснува и изострува општата тема. На пример, може да се постават следниве прашања: *Дали треба да се дозволи абортус?*, *Кои се можните последици од абортусот?* *Има ли жената право на абортус?* Прашањата треба да се поврзани со главната идеја на есејот. Формулираните прашања претставуваат, исто така, поттеми што се потесно поставени во однос на општата тема и може да послужат како тема за есејот што ќе се пишува. Од овие неколку основни прашања може да произлезат и други, што, исто така, може да го предизвикаат интересот на студентот да го изрази своето мислење. Пожелно е да се формулираат поголем број прашања и секое прашање може да се третира како можна поттема околу која ќе се организира есејот. Преку формулирање на прашања се изострува темата и таа станува проблем кој треба да се елаборира. Во исто време, имајќи ја предвид улогата на петпараграфскиот есеј, поставените прашања треба да содржат алтернативен одговор. На пример, во однос на прашањето *Има ли жената право на абортус?*, студентот може да заземе афирмативен или негативен став што понатаму ќе се елаборира во целиот есеј.

1.4.2.1. Улогата на прашањата. Прашањата ја насочуваат темата и даваат насока на пишувањето. Откако студентот ќе се определи за прашање што го предизвикало неговиот интерес, тој треба да побара информации за тоа што сака да го напише. Во процесот на барање информации, може да се случи пронајдените информации да се однесуваат на друг аспект од темата што повеќе го интересира студентот. Во тој случај, студентот може да го промени прашањето во однос на кое ќе го изнесува своето мислење. Прашањето, во голем мера, го определува и видот на есејот, зашто, всушност, студентот во есејот одговара на поставеното прашање. На пример, ако прашањето се однесува на објаснување на поимот евтаназија, тогаш станува збор за есеј во кој студентот изнесува информации што служат како објаснување на овој поим, па, според тоа, есејот е објаснувачки. Ако прашањето нуди алтернатива, односно овозможува да се заземе афирмативен или негативен став, тогаш станува збор за есеј од пет параграфи.

Како што се гледа, темата може да биде поставена во вид на тврдење што треба да се елаборира или во вид на прашање на кое треба да се даде одговор. Важно е во исказот или прашањето да постои алтернатива (се зазема позитивен или негативен став). На почеток се формулира работна тема, а откако студентот ќе почне да го пишува есејот, може да согледа дека, на пример, темата не е многу јасна, прецизна и конкретна, па, може да ја коригира или ревидира. За да се провери дали темата задоволува со својата формулација, дополнително може да се постават прашања од типот: *Дали темата содржи алтернативен одговор?*, *Дали темата може да убеди?*, *Дали темата предизвикува интерес?*, *Дали е темата во рамките на можностите на студентот?*, *Дали постојат доволно информации за темата* и сл. Во продолжение се наведуваат примери за генерирана тема на есејот од една општа тема:

Општа тема	Наплив на идеи	Избор на една идеја (поттема)	Избор и формулација на тема од напливот на идеи	Формулирање прашања во врска со поттемите од напливот на идеи	Избор и формулација на тема на есејот од формулираните прашања
Старење	Промени, депресија...	Депресија	Промените при стареењето нужно доведуваат до депресија	Дали старите луѓе со депресија треба да се згрижуваат во посебни институции?	Старите луѓе со депресија треба да се згрижуваат во посебни институции или Дали старите луѓе со депресија треба да се згрижуваат во посебни институции?
Основно образование	Директор, наставници,	Технологија (компјутери)	Компјутерите не треба да се употребуваат во основното	Дали треба да се употребуваат компјуте-	Има ли позитивни ефекти од користењето

ние	ученици реноме, компјутери		образование	рите во основно образова- ние? Кои се придобив- ките од употре- бата на компјуте- рите во основното образова- ние? Кои се негатив- ните ефекти од употре- бата на компјуте- рите во основно образо- вание?	компјутери во основното образование или Дали се позитивни ефектите од користењето компјутери во основното образова- ние? Има ли не- гативните ефекти од користењето компјутери- во основно образо- вание?
„Пус- тина“ – Т. Арсо- вски	Глигор, Арсо, атентат, живот, смрт, долг, посто- ење...	Долг	Одбирајќи ја смртта, Арсо го исполни својот долг	Дали Арсо одбирајќи ја смртта го исполни својот долг?	Одбирајќи ја смртта, Арсо го исполни својот долг или Дали Арсо одбирајќи ја смртта го исполни својот долг?
Меди -уми	Печа- тени, елек- трон- ски, слобода,	Тран- зицијата и слобо- дата на медиу- мите	Слободата на медиумите е ограничена во време на транзицијата	Дали постои слобода на медимите во услови на транзи-	Постои ли слободата на медиумите во време на транзиција? или

	опште- ство, транзи- ција, власт...			ција?	Слободата на медиумите во време на транзиција е загрозена
--	---	--	--	-------	--

Во табелата се прикажани различни модели на теми. Секоја тема е поставена на тој начин што воведува алтернатива, односно брани или негира одреден став.

1.5. Други техники за избор и формулација на темата. Изборот и формулацијата на темата може да биде резултат на дискусија, истражување на терен, подготвување на листа итн.

1.5.1. Пребарување на Интернет. За да се избере и формулира тема, што ќе биде доволно провокативна, ќе го привлече вниманието на студентот и ќе ги раздвижи неговите мисловни процеси, може да се пребарува на Интернет.

1.5.2. Истражување. Истражувањето подразбира дека студентот треба да направи прелиминарно читање на извори за да се обезбеди општо познавање на темата и да се откријат материјалите и изворите што му се на располагање. На овој начин, студентот согледува како една преширока тема се состои од помали компоненти и открива за кои компоненти од прешироката тема е заинтересиран да даде одговор.

1.5.3. Слободно пишување. Ваков начин на пишување им овозможува на студентите да пишуваат идеи и зборови на една страница, без да се грижат за кохеренцијата и коректноста. На пример, студентот, на почеток, треба да пишува десет минути, подоцна можеби и дваесет и воопшто да не запира и да се навраќа на претходно напишаното за нешто да коригира или да размислува кој збор е посоодветно да се напише. Студентот може да напише што било, дури и „не знам кој збор да го употребам“ и да продолжи со пишување. Единственото барање е да не запира во рок од десет минути. Слободното пишување се покажува како многу корисна техника за да се надмине стравот од празната страница и преокупацијата со коректноста на текстот, со што се соочуваат многу студенти. Иако на овој начин може да се генерираат идеи што немаат вредност, сепак, тој помага да да се има увид во врските што можеби не би биле откриени доколку се пишува на поформален начин. Преку сло-

бодното пишување, студентот може да направи преглед на она за што сака да пишува.

1.6. Конкретизација на темата. Без оглед на тоа дали е темата поставена во вид на исказ или во вид на прашање на кое се дава одговор, таа треба да е доволно конкретна, определена и за неа студентот треба да обезбеди доволно информации. Доколку е темата премногу широка, премногу тесна или премногу локализирана, тоа нема да доведе до развој на главната идеја и може да го наведе студентот во погрешна насока.

1.6.1. Премногу широко поставена тема. Темата што е многу широка и не е конкретна, нема да доведе до развој на главната идеја. На пример, темата *Дали абортусот влијае врз нас?* е премногу широка. Зошто? Едноставно, не се знае на што се однесува тоа „нас“. Доколку „нас“ се однесува на сите луѓе, темата е преширока, абортусот влијае различно на секој човек, а особено на секоја жена, па, затоа не може да се презентираат значајни информации. Темата абортус е, исто така, преширока и не е конкретна. Зошто? Во овој случај, не се конкретизира и не се определува одделен сегмент или аспект од темата, односно не е јасно за кој специфичен аспект од прешироката тема абортус студентот треба да пишува, дали за социјалниот аспект, или, можеби за психолошкиот и сл. Темата треба да се конкретизира и да се доведе во врска со алтернативен одговор, на пример, *Дали абортусот влијае врз наталитетот во општеството?*

Доколку темата е преширока, студентот може да пишува сè и сешто. Пример за теми од овој вид се оние што често им се задаваат на учениците во основното и во средното образование, како и на студентите во високото образование: *Есен, Пролет, Во паркот, На улица, Ана Каренина, Ликот на Доста Рожденката* и сл. Секој ученик или студент оваа тема ја доживува на сопствен начин, па поради тоа што темите не се определени и доволно конкретни, секој ќе пишува тоа што го смета за важно за темата (некој ќе пишува за она на што ќе се сети во одредениот момент, некој ќе пишува за одредена случка поврзана со насловот, некој за нешто што нему му се случило, на пример, во есен, итн.). Како резултат на прешироко избраната и формулирана тема, напишаните есеи немаат голем квалитет, а тоа, пак, предизвикува незадоволство кај наставниците. Затоа, од голема важност е во наставниот процес, наставникот да учествува во изборот, формулацијата и конкретизацијата на темата.

1.6.2. Премногу тесно поставена тема, односно прашање. Темата може да биде премногу тесна и премногу конкретна, а тоа, пак, може да

доведе до есеј со ограничено значење. Исто така, постои можност да не се најдат доволно релевантни информации за темата. Во тој случај, треба да се прошири опсегот на темата. На пример, темата *Колку примери на евтаназија се откриени?* е премногу тесно и конкретно поставена. Зошто? Прво, бројот на откриени примери за извршена евтаназија може да е различен во различни извори на информации, бројот може да не ја рефлектира реалната ситуација, (може да постојат примери што не се регистрирани). Второ, и под услов да се најдат соодветни и релевантни информации, есејот ќе има ограничено значење, затоа што станува збор за број на откриени примери, а не за одреден аспект од темата, кој може да предизвика поголем интерес. Трето, ваков вид есеј е сиромашен и од содржинска и од јазична гледна точка. Според тоа, наместо поставената тема, може да се постави темата *Што покажуваат досегашните откриени примери на евтаназија во прилог на нејзината легализација?* Во овој случај, јасен е ставот на студентот (афирмативна алтернатива за легализација на евтаназија) и сите откриени примери треба да одат во прилог на овој избран став.

1.6.3. Премногу локализирана тема. Локализацијата на темата се поврзува со опсег кој се однесува на многу тесно подрачје, а тоа, исто така, не доведува до развој на главната идеја. На пример, темата *Кои се ставовите на лекарите од битолската болница за евтаназијата?* е премногу локализирана. Зошто? Прво, затоа што станува збор за премногу локализирано подрачје, односно само за ставовите на лекарите од Општина Битола. Второ, за одговорот може да не постојат доволно информации, а тоа не може да доведе до натамошен развој на темата. Подобрo формулирана тема би можела да гласи *Што покажуваат ставовите на лекарите во однос на евтаназијата во прилог на нејзината забрана?* Во овој случај, јасен е ставот на студентот (негативна алтернатива, односно забрана на евтаназијата) и сите ставови треба да ја поддржуваат оваа избрана алтернатива.

1.6.4. Премногу специјализирана тема. Премногу специјализираната тема се поврзува првенствено со тема која бара знаење што студентот го нема. На пример, темата поврзана со различни области од сите сфери на човековото живеење и дејствување: медицина, психологија, физиологија, статистички методи и сл., за која студентот нема доволно знаење, нема да може солидно да се елаборира. Пример за премногу специјализирана или техничка тема би можела да биде темата *Кои лекови се употребуваат за вршење на евтаназијата?* Зошто? И под претпоставка да се најдат информации за имињата на лековите, тоа многу малку ќе му значи на студентот, а веројатно и на читателите што по за-

нимање не се лекари. Исто така, во овој случај, темата не содржи алтернатива. За да се воведат алтернатива, потребна е поширока елаборација на лекарите, кои, на пример, имаат различни ставови во однос на лекот што е најсоодветен за вршење на еутаназијата.

1.6.5. Тема која упатува на заклучок. Во овој случај, формулацијата на темата упатува на одреден заклучок, уште пред да се презентира идејата во текстот. На пример, ако темата гласи *Зошто еутаназијата се презентира како нешто непожелно?*, тогаш, всушност, се претпоставува дека еутаназијата не е пожелна и не постои можност во презентацијата да се изрази став, зашто на ставот се упатува со наведената тема, а тоа е дека еутаназијата е непожелна. Оваа претпоставка треба да се испита, испитувањата да покажат дека е вистинита, а дури потоа да се почне со пишување. Доколу претпоставката не се испита, прашањето или нема да може да се испитува или, пак, ќе го ограничи истражувањето. Исто така, во темата нема алтернатива. Подобра варијанта на оваа тема е *Дали е еутаназијата непожелна појава?*

1.7. Активности: Напишете една област од која и да е сфера од човековото живеење. Потоа, со наплив на идеи и со поставување прашања, како во моделот, генерирајте можни поттеми или аспекти на темата. Изберете тема за која сакате да пишувате. Анализирајте ги темите од гледна точка на нивната конкретност, премногу тесна поставеност, премногу широка поставеност, локализираност или специјализираност, како и на можноста за заземање на став (афирмативен или негативен);

1.8. Активности: Дадените теми сместете ги во соодветните категории: конкретност, премногу тесна поставеност, премногу широка поставеност, локализираност или специјализираност, можност за заземање на став (афирмативен или негативен).

Зошто жените се презентирани како стереотипи во ТВ-рекламите?; Телевизијата е многу поучна за младата популација; Какви се навиките на гледачите на телевизија од Педагошкиот факултет во Скопје?; Зошто се реалните шоуа толку популарни?; Зошто луѓето чуваат куќни миленици; Книгите се најдобар пријател на човекот; Дали книгите се читаат денес?; Стресот на студентите во високото образование; Зошто смс-пораците станаа најчесто користено средство за комуникација?; Ефектите на видеоигрите врз децата;

1.9. Активности: Дадени се општи теми. Обидете се од нив да изберете поттема преку наплив на идеи или формулирање на прашања. Консумирање шеќер, Зелен чај, Загадување на околината, Смртна казна,

Влијанието на разводот врз децата, Расна, сексуална и етничката дискриминација; Компјутерите во секојдневниот живот.

1.10. Активности: Прочитајте ги следните параграфи. За нив, изберејте и формулирајте можни теми. При изборот и формулацијата на темата, водете сметка за тоа темата да не е премногу тесно поставена, премногу широко поставена, локализирана или специјализирана. Исто така, при формулацијата на темата, имајте ја предвид нејзината можност за заземање на став (афирмативен или негативен).

Единственото решение за терминално болните пациенти што пред себе немаат виталистичка визија е евтаназијата. Евтаназијата е смрт од милост за да се скратат маките на пациентот во претсмртната агонија и да се надмине чувството на немоќ и долготрајна несреќа. Оправданоста на легализацијата на евтаназијата се наоѓа во новите концепти на модерната биоетика, што нагласуваат дека човекот е смртоцентричен, па според тоа, ако е терминално болен, има право да го одбира времето и местото на својата смрт и да има автономија во одлучувањето.

Евтаназијата што некои ја нарекуваат милосрдно убиство или убиство од сожалување сè повеќе станува проблем на современото живеење. Таа подразбира намерно прекинување на животот со цел да се отстранат болката и страдањето на оној што веќе ја изгубил смислата на животот. Велам не за евтаназија, не за предвреме пресудена смрт. Никој не може и не смее да одлучува кога и под кои околности да се прекине нечиј живот, затоа што никој не смее да го загрози правото на живот на секој човек, да ги наруши Божјите закони и да ја прекрши Хипократовата заклетва.

Евтаназијата или популарно наречена убивање од милост става крај на човечкиот живот со цел пациентот да избегне страдање и измачување, а притоа шансите болниот да преживее се сведени на минимум. Велам не за евтаназијата. Велам не за убиството од милост. Евтаназијата, всушност, е подмолно убиство со умисла, затоа што со нејзина примена се нарушуваат Хипократовата заклетва, божјите закони и се урива вербата во новите медицински технологии.

„Двајца малолетници загинаа во сообраќајна несреќа“. „Уште една сообраќајна незгода предизвикана од малолетник“. „Малолетник сериозно повреден во тешка сообраќајна незгода“. Ова се вестите што најчесто ги слушаме или ги читаме во визуелните и печатените медиуми. Да се поседува возачка дозвола на 16 години не е разумна одлука и

претставува проблем што со себе носи многу последици. Меѓу другото, малолетните лица не се доволно зрели и може да претставуваат опасност за себе и за други лица.

2. ИЗБОР И ФОРМУЛАЦИЈА НА ТЕЗА

2.1. Теза. Поимот теза има повеќе значења: а) долг пишан есеј, што е резултат на истражување и што често се изработува за стекнување на универзитетски степен, на пример, магистерска теза, докторска теза и сл.; б) главна идеја, мислење или теорија во пишана или говорена форма; в) исказ или теорија поставени како премиса која треба да се докаже; г) идеја или теорија што се изразува како исказ и треба да се дискутира на логичен начин, а како синоними се јавуваат: пропозиција, идеја, теорија и хипотеза. Во Толковниот речник на македонскиот јазик под теза се подразбира: а) основна поставка, тврдење, став што треба да се докаже, да се одбрани; б) научен труд за добивање степен доктор на науки. Оттука, се согледува разликата, но и сличноста меѓу термините тема и теза. Имено, темата е поширок поим и ја претставува главната мисла, идејата на еден есеј, на пример, во есејот ќе се пишува за *евтаназијата*, додека, пак, тезата е потесен поим и, најчесто, претставува исказ, тврдење или став што се зазема во однос на темата и што дополнително треба да се докаже, на пример, *Евтаназијата треба да се легализира за да/со цел/затоа што ...* итн.

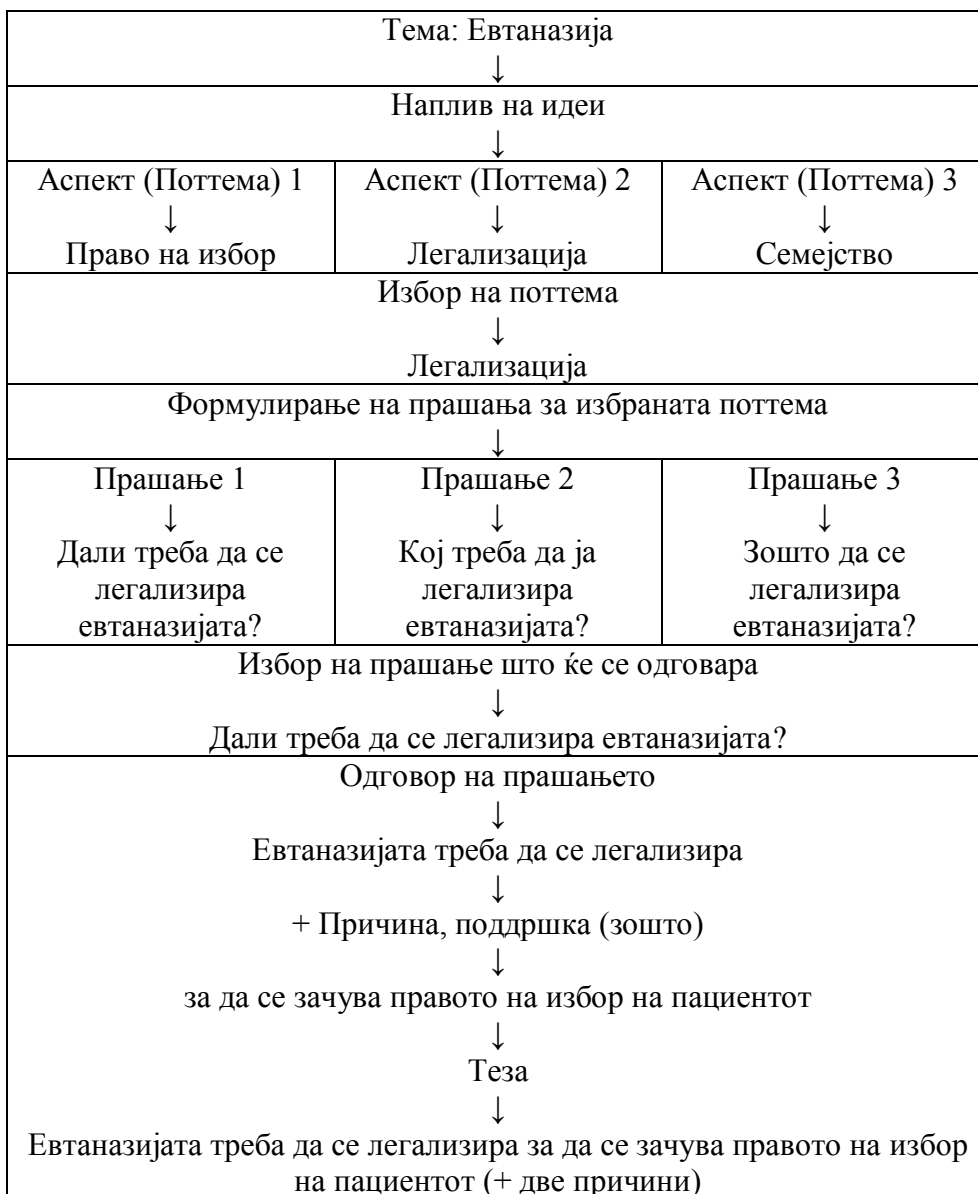
2.3. Од тема до теза – предлог-модел. Определувањето на темата сè уште не е теза. Од примерот наведен претходно, очигледно е дека темата *евтаназија* е премногу широка и дека понатаму, треба да се избере аспектот од темата за кој ќе се пишува. Тоа се прави преку напливот на идеи и преку формулирање прашања. Изборот на еден аспект од темата, всушност, претставува избор на поттема, што води кон тезата. За избраната поттема, потоа се формулираат прашања, а одговорот на едно од тие прашања претставува можна теза. Значи, со тезата се разјаснува следново: за која поттема, односно за кој аспект од темата *евтаназија* ќе се пишува. Тезата е, всушност, исказ кој е основа за интерпретацијата на поставеното прашање од поттемата. Тезата обично се претставува со една реченица, на крајот од првиот (воведен) параграф на есејот. Во останатиот дел од есејот се вклучуваат докази што ќе го убедат читателот во логиката на интерпретацијата и во оправданоста на тезата. Тезата ги навестува аргументите што ќе следат понатаму во есејот и ги информира читателите за она што може да го очекуваат. Тезата треба да вклучува аспект или поттема околу која не постои општа согласност.

2.3.1. Избор и формулација на тезата. Изборот и формулацијата на тезата не се воопшто едноставна задача. Тие се комплексни задачи од кои зависи целиот есеј и се резултат на долг процес на мислење. Во наставата е потребно наставникот да применува различни техники кои ќе го стимулираат размислувањето на студентите и кои ќе им помогнат во разбирање на поширокото значење на темата со цел да стигнат до тезата. И во овој случај, се користат веќе наведените техники.

Да претпоставиме дека студентот решил да пишува за *евтаназијата*. Преку наплив на идеи, ги генерирал следниве идеи: *смрт, живот, доктор, право на избор на пациентот, право на избор на семејството, доброволна смрт, убиство од милост, општество, закон, пациент кој не може да се излечи, религија, легализација* итн. Од овие напишани идеи може да произлезат и други идеи. Да претпоставиме дека преку напливот на идеи, студентот се определува за аспектот, односно поттемата *Легализација на евтаназијата*. Оваа идеја е, всушност, поттемата од темата *евтаназија* за која ќе се пишува. Секоја компонента од оваа општа тема, преку наплив на идеи, може да се претвори во поттема, а оттаму да се извлече тезата. На пример, *Евтаназијата треба да се легализира*.

Преку поставување на прашања оваа поттема се стеснува. На пример, може да се постават следниве прашања: *Дали треба да се легализира евтаназијата?, Зошто е потребно да се легализира евтаназија?, Кога е потребно да се легализира евтаназијата?, Како влијае легализацијата на евтаназијата на семејството?* итн. Овие прашања се, исто така, можни аспекти за поттемата *легализација*. Од овие неколку основни прашања може да произлезат и други, што, исто така, може да се третираат како основа од која ќе произлезе тезата. Понатаму, да претпоставиме дека студентот се определил да ја елаборира темата *Дали треба да се легализира евтаназијата?* и пишува *Евтаназијата треба да се легализира*.

Одговорот на оваа тема, сè уште не е целосна теза, зашто останува да се дополни исказот *Евтаназијата треба да се легализира* со исказ во кој ќе се напише и причината поради која студентот има такво мислење, на пример, *Евтаназијата треба да се легализира затоа што/со цел/заради ...* Откако ќе се постави тезата, студентот може да постави дополнителни прашања, од типот: *Дали прашањето може да убеди?, Дали прашањето предизвикува?, Дали постојат доволно информации за прашањето?* итн., со цел да се провери можноста за нејзина корекција и ревизија. Графички приказ на предлог-моделот:

Имајќи предвид дека во телото на петпаргарфскиот есеј, трите параграфи се однесуваат на три аргументи, во исказот кој ја претставува причината или поддршката, всушност, треба да се содржани три причини што служат како поддршка на првиот дел од исказот.

Во продолжение се наведува уште еден пример за избор и формулација на тезата според предлог-моделот. Општа тема: Основно образование. Наплив на идеи: наставници, ученици, директор, психолог, оптовареност, часови, квалитет, ИКТ. Поттеми: Оптовареност, ИКТ и Квалитет. Избор на поттема: ИКТ. Оттука може да се пристапи кон формули-

рање на тема. Ако не се формулира тема, се продолжува кон формулирање прашања: *Дали треба да се употребуваат компјутерите во основното образование?*, *Кои се придобивките од употребата на компјутерите во основното образование?*, *Кои се негативните ефекти од употребата на компјутерите во основното образование?* Избор на тема што ќе се елаборира: Како употребата на компјутерите во основното образование придонесува за успехот на учениците? Одговор на прашањето во темата: Употребата на компјутерите во основното образование може да ги подобри постигањата на учениците. Поддршка: затоа што го развива логичкото размислување (афирмативна алтернатива + уште две причини).

2.4. Активности: По примерот во моделот, изберете и формулирајте можна тема и теза за различни сфери од човековото живеење и дејствување.

2.5. Активности: Прочитајте ги долунаведените параграфи: а) користејќи го моделот од г. 1, поставете тема и водете сметка за нејзината конкретност и можноста да внесува алтернатива; б) откријте дали е јасно поставена тезата? Доколку не е, укажете каде постои пропуст; в) формулирајте сопствена теза, имајќи ги предвид информациите во параграфот; г) кои корекции треба да се направат при формулирање на Вашата теза? При формулирање на тезата следете го дадениот предлог-модел.

Секоја година голем број животни се подложени на експерименти што се резултат на научните истражувања. Многу групи и организации во светот дебатираат за овој проблем. Некои луѓе сметаат дека постојат оправдани причини да се вршат експерименти врз животните, зашто придобивките за човештвото од тоа се огромни. Некои, пак, сметаат дека експериментирањето врз животните е погрешно од морални причини и тврдат дека е тоа грозоморен чин. Експертите, од своја страна, тврдат дека експериментирањето врз животните треба да се забрани.

Едно од најреволуционерните откритија на современата медицина е антибиотикот. Со неговото пронаоѓање се победија голем број болести кои во минатото беа фатални за животот на човекот. Од пронаоѓањето до денес, антибиотикот е најчесто употребуваниот лек во модерната медицина. Покрај позитивните ефекти од антибиотиците кои на сите им се добро познати, треба да се истакнат и негативните, особено при нивната зачестена употреба. Во голем број држави, антибиотиците спаѓаат во групата лекови што може да се купат само со рецепт, а тоа директно

укажува на алармантноста на ситуацијата. Многу пациенти почнуваат да земаат антибиотици на своја рака, без претходно да се консултираат со лекар и без да знаат за какво заболување станува збор. Постојат случаи кога лекарот му препишува антибиотик на пациентот без да се провери дали токму антибиотикот е најпотребен во тој случај.

Насилството е појава што се среќава во сите општества, во сите општествени слоеви, независно од степенот на образованието, од финансиската состојба или од социјалниот статус. Тоа се дефинира како употреба на сила, закана или злоупотреба на моќта кон друго лице. Тоа е однесување со кое еден член од семејството ги загрозува телесниот интегритет, душевното здравје или спокојството на друг член од семејството. Најчесто жртви на семејно насилство во семејството се жените, децата и старите изнемоштени лица. Во брачните семејни односи застапени се бројни форми и видови на семејно насилство.

Загадувањето на животната средина зема сè поголем замав и тоа е тема што во последно време е многу актуелна. Секојдневно преку медиумите добиваме информации за тоа колку животната средина во која живееме е загадена. Исто така, последниве години сме сведоци на многу природни катастрофи – земјотреси, цунами, промена на климата итн. Се претпоставува дека овие катастрофи се јавуваат како одговор на односот на човекот кон животната средина. Несоодветното третирање и депонирање на отпадот предизвикува здравствени и еколошки проблеми така што сè повеќе се зголемува бројот на лица заболени од најразлични болести, изумираат одредени видови растенија и животни, а ефектот од сето тоа се гледа и во загадениот воздух, во водата и почвата, како и во недостигот од храна и вода за пиење.

3. МОТИВ

3.1. Поим. Мотивот го претставува интелектуалниот контекст што се воспоставува помеѓу темата и тезата на почетокот на есејот, со цел да се покаже зошто некој би сакал да го прочита напишаното на таа тема или би ја слушнал гледната точка што се застапува во есејот. Мотивот има за цел да покаже зошто покрај сите други тези и размислувања на одредена тема, се разгледува токму таа одредена теза, односно зошто студентот одлучил да ја елаборира, т.е. застапува токму таа теза. Тој треба да е насочен кон публиката. Тоа не значи дека токму публиката е причината поради која се пишува на темата, или, пак, дека станува збор за лично инволвирање и застапување на одредено гледиште. Мотивот за пишување, всушност, го претставува аргументот што има да го понуди

студентот за да докаже дека она што следи е интересно. Мотивот најчесто се определува во воведниот параграф и го претставува она што следи по сврзникот но.

Мотивот ја претставува причината поради која се пишува. Тој најчесто се објаснува на почетокот на есејот со цел да се покажат причините поради кои некој, покрај наставникот, би сакал да прочита есеј на одредена тема или причините поради кои треба да се слушне што пишува студентот на одредена тема. Тој, всушност, ги објаснува причините поради кои за одредена тема се јавува потребата од натамошно објаснување и натамошна елаборација. Мотивот подразбира дека за одредена тема може да постојат различни гледишта и дека читателите може да се заинтересирани за темата и да сакаат да дознаат нешто повеќе за таа тема. Но ова не значи дека публиката за која е наменет есејот не е воопшто запозната со темата или дека првпат се среќава со есеј на одредената тема. Мотивот има улога да им стави до знаење на читателите дека тоа што не не располагаат со доволно информации во однос на одредената тема и збунетоста што тие би ја имале за таа тема се, всушност, многу секојдневни и нормални. Мотивот може понатаму да биде сфатен како еден вид рамка на есејот, односно објаснување на причината поради која студентот смета дека вреди да се пишува на таа тема и причините поради кои вреди да се прочита есејот. Есеј што нема мотив, односно есеј за чие создавање не постои доволно добра причина да се прочита, нема ни да се прочита и може да се каже дека нема ни да биде соодветно и правилно напишан. Ако за пишување на есејот, студентот нема мотив, тогаш тој есеј нема да биде привлечен за интелектуалната јавност. Мотивот треба да биде претставен на таков начин што читателот колку и да не е заинтересиран да слушне аргументи за одредена тема, ќе продолжи да чита. Во следните реченици јасно е прикажан мотивот:

а) За многу критичари, врската помеѓу Хак и Џим е пријатна и хармонична, но со само едно подетално читање на романот може да се забележи дека тоа воопшто не е така како што изгледа.

б) Лесно е да се претпостави дека главната причина за Граѓанската војна е несогласувањето во врска со робовите само заради тоа што исходот од неа толку драматично влијаеше на институцијата робовладетелство.

в) Кога беше објавена книгата „Самрак“, на многумина им изгледаше дека е наменета за помладата публика со нејзината содржина за тинејџерска љубов, но, токму откако се објави, таа е застапена на сите листи со задолжителна литература за читање, особено во курсевите кои ја проучуваат готската литература.

Мотивот, значи, ја подразбира причината поради која се пишува на таа одредена тема и дава објаснување за причините поради кои постои

потреба од наведување на аргументи и понатамошна елаборација на темата. Мотивот ја претставува причината поради која студентот решил да го напише есејот. Мотивот е оној дел – идеја, замисла, гледиште, мислење што студентот ѝ го нуди на публиката, со кој ѝ ги открива причините поради кои ја застапува тезата што ја поставува.

На пример, тезата го претставува она за што се пишува, она што ќе се елаборира понатаму во есејот, додека мотивот ги претставува причините поради кои е поставена токму одредена теза и поради кои читателот би бил заинтересиран да го прочита напишаното на таа тема.

3.2. Мотивот и насловот на есејот. Мотивот многу често може да се наговести дури и во насловот на есејот, како на пример, *Се сруши надежта на Естонија за нова валута*. Уште во насловот на есејот што следува, со употребата на формата на глаголот *се сруши*, со значењето на овој глагол, како и со делот ... *за нова валута*, може да се насети мотивот за пишување. Во овој случај, мотивот за пишување е да се укаже на пропуштената шанса за воведување нешто ново, разочарување, каење, дури и негодување. Или, *Земјата во која платата е 1 400 евра, а работници нема*. И во овој случај, уште во насловот, се искажува чудење, нејасност и неверување. Ако текст со ваков наслов се појави во медиум, во држава во која просечната плата е пониска од 300 евра месечно, читателот може да почувствува дека овде се работи за некое недоразбирање, за недоволна информираност, па така ќе продолжи да чита. Може да се каже дека е насловот дури и ироничен, па и смешен, па оттаму може да се заклучи дека и мотивот се однесува на одреден потсмев за ваквата ситуација. Како и да е, читателот ќе продолжи да чита понатаму. Или, *Што направија 15 министри за образование во 26 години независна Македонија?* Од насловот, многу лесно може да се претпостави дека основниот мотив е да се даде еден краток осврт на она што го направиле за подобрување на состојбата во образовниот систем на оваа држава сите 15 министри кои Македонија ги имала. Но со поставувањето на насловот во форма на прашање, веднаш може да се препознае дека ќе се наведуваат и добрите, но и оние „не толку добри постапки“, но и дека нема да се зазема страна, односно само ќе се наведуваат факти, а на читателот му се остава простор да одреди на кој начин ќе ги прифати тие информации. Друг пример, *Флорида на готово, Трамп порача: Тргајте се од патот на Ирма!* Иако станува збор за наслов кој е преведен од англиски јазик во кој тој звучи доста драматично, апокалиптично дури и загрижувачки, истите чувства се доловени и во македонскиот јазик. Мотивот за пишување овде е доста јасно искажан, односно се предупредува и се навестуваат катастрофалните последици од ураганот Ирма. Цитирањето на изјавата на претседателот Трамп са-

мо уште повеќе го интензивира дејството, па дури може да се заклучи дека во целиот текст е присутно чувство на страв. Но мотивот не е да се предизвика страв, туку да се укаже на сериозноста на информацијата што се пренесува. Или, „*Не може да влезете во авион ако не сте од САД*“ – *Туристите на Сен Мартен оставени сами на себе*. Од овој наслов се гледа дека, за жал, мотивот е да се направи ситуацијата уште побезизлезна и да се укаже на повеќе аспекти освен на катастрофалните последици од ураганот. Мотивот на текстот кој следи е да укаже на тешките услови предизвикани од ураганот Ирма, но, во исто време, се осврнува на политиката на Трамп за имигрантите и на последиците од неа. Есеј во кој мотивот не е јасно формулиран или кој не може да биде препознаен уште на почетокот, нема воопшто да биде интересен и привлечен за читање. Есејот во кој мотивот е јасно искажан, всушност, е есеј што би го прочитал не само само наставникот туку и поширока публика. Мотивот е она што го прави еден есеј оригинален и вреден да се прочита. Мотивот, ставот и целта во еден есеј се тесно поврзани термини, но треба да се разликуваат меѓу себе.

Во наставен контекст, студентот точно знае која е неговата публика, тоа се првенствено наставникот и другите студенти. На пример, ако наставникот бара од студентот да напише есеј, мотивот за пишување може да е добивање на поголема оценка, целта е да се добие таа оценка, а тонот би бил убедувачки за да се достигне нивото што таа оценка го предвидува.

3.3. Примери

Пример 1: *Претставувањето на Galaxy Note 8 одеше одлично... сè додека Samsung не ја најави неговата цена од 950 долари*. Уште во првата реченица може да се забележи мотивот што го има пишувачот во однос на темата за која пишува, а тоа, во овој случај, е цената на новиот iPhone 8. Употребата на зборовите *одеше одлично* проследени со знакот ... (три точки), веднаш навестува дека мотивот е да се критикува, односно да се одврати читателот од купување нов телефон. Мотивот, односно одвраќањето што студентот се надева дека ќе го постигне е сигнализиран со употребата на глаголската форма *одеше одлично*, односно со минато определено свршено време.

Пример 2: *Макрон за 3 месеци спискал еден голф на шминки*. *Францускиот претседател во рок од 3 месеци има потрошено 26 000 евра на шминка, што во просек му доаѓа дека Макрон три месеци секој божји ден давал по 280 евра за пудри, коректори, руж и сличен арсенал*. Изборот на зборови, во овој воведен дел од текстот, веднаш укажува на фактот дека мотивот е да се критикува, исмее и отслика еден лош аспект од претседавањето на Макрон со Франција. Зборовите со иро-

нична нијанса, па и видот на речениците што се избрани, укажуваат на тоа дека мотивот е да се критикува бесмисленото трошење на пари.

Пример 3: *Која е Људмила Путин? Отекогаш мистериозни биле нештата за приватниот живот на еден од најмоќните луѓе на светот, претседателот на Русија, Владимир Путин, но и на неговите најблиски луѓе. Руските новинари ретко кога се осмелуваат да напишат нешто повеќе за неговиот приватен живот, а некои дури и кога ќе пренесеа некоја скромна информација, веднаш беа присилени да се повлечат од својата функција, а паѓаа и цели медиуми. Уште помалку се знае за неговата поранешна сопруга Људмила Александровна со која што Владимир Путин беше во брак речиси 30 години. Уште со почетната прашална реченица се зголемува исчекувањето на читателите за текот на дејството или настанот што понатаму се обработува. На овој начин, пишувачот се става на исто рамниште со читателот и го уверува дека и тој не знае ништо, а тоа го претставува мотивот, имено да се откријат детали за мистериозниот и таен живот на Људмила Путин и да се остави впечаток дека пишувачот осознава заедно со читателите. Со тоа есејот станува поверодостоен и попривлечен за читање.*

3.4. Активности: Во следните извадоци, идентификувајте го мотивот. Што Ви помогна во идентификацијата?

Германската канцеларка Ангела Меркел, која својот приватен живот мошне успешно го држи под контрола, како пред така и по изборите, секогаш го буди интересот на јавноста, не само за тоа што работи и какви политички одлуки носи туку и во однос на тоа каква е надвор од очите на јавноста, како живее, каде пазарува, каде патува, каде го запознала првиот сопруг, кој е нејзиниот втор сопруг, каков стан има итн. Германскиот месечник „Вју“ пренесува дека „дури ни министерот за финансии Волфганг Шојбле не знае во кој стан живее“ и дека на вратата од станот на четврти кат, на улицата „Купферграбен“ бр. 6, во берлинскиот Остров на музеите, пишува „професор Зауер“ и не се знае ништо друго за изнајмениот стан во кој живеат Меркел и нејзиниот сопруг, кој е професор по квантна хемија.

Податоците во моментот се само претпоставки, но голема е веројатноста по нуклеарниот напад да се соочиме со еколошки последици. Халоран укажува дека целите на нападите веројатно ќе бидат подземни објекти за складирање воени бродови. Уништувањето на овие бродови ќе предизвика ослободување на големи количини прашина. Оваа прашина може да се собере како огромен облак, доволно силен за да го намали влијанието на сончевите зраци. Намалената сончева светлина ќе ја

смени глобалната температура и драматично ќе влијае врз земјоделството, предизвикувајќи повеќе смртни случаи од гладот и загадувањето.

Сè повеќе се заострува ситуацијата на Корејскиот Полуостров, а интересите на големите сили сè повеќе се разидуваат. Што всушност би се случило доколку САД ја нападне Северна Кореја, какви би биле последиците и на кој начин би можело да се изведе тоа, коментира Џери Хендрикс, пензиониран капетан во морнарицата и експерт во Центарот за нова американска безбедност, пишува Си-ен-ен.

–Нападот на одбранбениот систем на Северна Кореја би можел да биде изведен со „невидливи“ борбени авиони од технологијата *stealth*, F-22, F-35 и бомбардери B-2, на кои би им се придружиле јапонски и јужнокорејски ловци F-16 и F-15. Исто така, користењето беспилотни летала би го намалило ризикот од губиток на пилоти, вели Хендрикс.

3.5. Активности: Во следните извадоци, повторно, идентификувајте го мотивот. Размислете во кој дел е најјасно искажан (со која реченица е искажан).

Постои суштинската разлика, ВМРО-ДПМНЕ трошеше расипнички и криминално, СДСМ ги враќа парите кај граѓаните, реагира СДСМ на денешната прес-конференција на Лука Кржалоски од ВМРО-ДПМНЕ.

–Владата предводена од СДСМ ја закрепнува државата и ја заштити од банкротот што ѝ се закануваше како резултат на криминалното и расипничко владеење на ВМРО-ДПМНЕ, стои во соопштението од СДСМ. Граѓаните, како што наведуваат оттаму, секојдневно ја гледаат и ја чувствуваат суштинската разлика.

–Потврда за тоа се и скратените непродуктивни трошоци со ребалансот на Буџетот со кој скратени се 500 милиони денари за реклами, скратени се 800 милиони денари за Скопје 2014, скратени се 380 милиони денари за патни трошоци, репрезентации, нема повеќе скапи ручеци и расфрлање со парите на граѓаните, се наведува во соопштението од СДСМ. Овие средства, како што посочуваат, се насочени за животните потреби на граѓаните.

По доаѓањето на СДСМ на власт животот во Македонија како што тие најавуваа не дојде за граѓаните. Животот дојде само за нив, се наведува во реакцијата на ВМРО-ДПМНЕ на денешната прес-конференција на Благој Бочварски.

Според ВМРО-ДПМНЕ, даноците не се намалија, трошоците за живот не се намалија, туку се намалија платите на граѓаните, а од 1 септември ќе се укине и покачувањето на пензиите.

–СДСМ не се грижи за потребите на граѓаните. За нив единствена преокупација е како да си ги задоволат своите алчни апетити, како да ги вдомат партиските послушници по државните институции на грбот на македонските граѓани, истакнуваат од ВМРО-ДПМНЕ. Оттаму посочуваат дека граѓаните на 15 октомври на локалните избори поради притисоците и манипулациите ќе го казнат СДСМ и Заев и целосно ќе го делегитимираат.

Заврши шарадата во режија на Белград, со која требаше да се упати закана до Македонија, а на српската јавност власта да ѝ се прикаже како храбар бранител од сите надворешни закани. Тоа што закана воопшто и не постоеше не го спречи Александар Вучиќ трипати дневно да се појавува на телевизија, предупредувајќи дека Владата на Зоран Заев се обидува да ѝ наштети на Србија, да ја претстави како црна точка и да покаже оти власта во Белград „со Русите прави големи заговори и што уште не“.

Неодамна пишував, ама изгледа никој не ме сфаќа сериозно – зошто никој не одговара на ниедно поставено прашање во општеството? Се поставуваат прашања во весници, на ТВ, во писма и мејлови до институции, ама речиси никогаш нема одговор. Кога прашуваш нешто, а сите те „прескокнуваат“ со молчење – тоа е неверојатно непријатна позиција. Се чувствувааш како будала што залутала во, наводно, страшно паметни околности.

Во моментов, мојата приватна статистика вели дека во јуни сум се обратил до 9 адреси и „инстанци“, со прашања за кои имам уставно загарантирано право на одговор (две од тие адреси се високи инстанции на Владата, а другото се разни фирми, новински или издавачки куќи, социјални служби, факултети и слично).

До денешен ден не сум добил ниеден одговор на тие мои 9 прашања, меѓу кои има и предлози за соработка. Дури, за повеќето од нив не сум добил ни потврда дека моето писмо, електронско или гутенберговско, е примено. Зошто луѓето не одговараат и каде може да нè одведе културата на одмолчените одговори?

Грмушката на кинескиот чај првпат се споменува во стариот кинески спис „Пент-Сао“. Чајното дрво во Јапонија го донел будистичкиот свештеник Јеи-Сеи, кој го открил неговото благотворно дејство на тело-

то и духот, па веројатно е дека поради тоа својство овој пијалак е толку омилен меѓу тамошните припадници на зен-учењето. Се претпоставува дека во Европа чајот стигнал преку арапските трговци во 13 или 14 век со брод, а подоцна се увезувал и по копнен пат, по таканаречениот Пат на свилата. Чај се пие во целиот свет, а го пијат луѓе од сите возрасти. Од чајното дрво се добиваат три основни вида чај: зелен чај, олонг и црн чај. Чајното дрво се сади во големи чајни градини, на надморски височини од 100 до 2 000 метра. Листовите за црн чај се оставаат комплетно да ферментираат, додека листовите за зелен чај се изложуваат само на параа, а потоа се сушат. Чајот олонг или улон е со вкус помеѓу црниот и зелениот чај и бара малку посложена обработка.

Медот како храна има огромни предности, кога се споредува со белиот шеќер од трска или од репа. Пчелите медот го произведуваат со ферментација на шеќерите во нектарот собран од цветовите на растенијата, разложувајќи го на прости шеќери – фруктоза и глукоза, кои како такви се лесно сварливи и практично директно се внесуваат во крвта со нивниот молекуларен состав. Притоа во медот се пренесуваат сите лековити и корисни особини на билките од кои е собран нектарот. Белиот рафиниран шеќер содржи 99 отсто сахароза (сложени шеќери) и нема никакви витамини, ниту други хранливи состојки. Тоа е празна – јалова енергија, докажана како многу штетна за човековиот организам. Нашиот организам е принуден да ги разградува тие сложени шеќери при што, исто како и кај пчелите настанува истоштување на организмот. Претераната употреба на шеќерот го покачува количеството на холестерол во крвта. Доколку не се потроши за време од 48 часа, непотрошениот дел се претвора во маст и се депонира како сало, што доведува додебелење. Рафинираниот шеќер го нарушува базичниот метаболизам и го нарушува имунолошкиот систем на организмот, што во доста случаи, доведува до шеќерна болест. Консумирањето на белиот шеќер предизвикува недостиг од витамин Б и калциум.

4. ЈАЗИК И СТИЛ

4.1. Насоки. При пишувањето есеј, најважно е да се биде концизен. Тоа му помага на читателот да ги разбере главните аспекти од пишаниот текст. Есејот се одликува со јасен и прецизен јазик и со стандардизирана структура. Во однос на јазикот и стилот, треба да се следат неколку насоки:

а) Секоја релевантна идеја треба да е претставена само со една реченица. Се препорачува задржување на конкретната тема и избегнување на непотребни проширувања и дигресији;

б) Речениците треба да бидат со разумна должина, обично не подолги од 25 зборови. Долгите реченици се тешки за читање и за задржување на вниманието. Исто така, речениците треба да бидат јасни и недвосмислени и да бидат поврзани една со друга;

в) Треба да се избегнува повторување, а доколку нешто се повторува, неопходна е употребата на синоними;

г) Употребата на скратениците не се препорачува, а ако, сепак, има потреба да се употребат, на почеток треба да се објасни нивното значење;

д) Во зависност од стилот на пишување, не се препорачува употреба ниту на фразеолошки изрази, освен ако студентот има намера намерно да ги употреби за да предизвика одреден ефект;

ѓ) Се препорачува во есејот да се употребуваат пасивни конструкции со што се постигнува поголема формалност. Пасивниот залог, во македонскиот јазик, многу често се предава со формите од повратните глаголи, на пример, *Се молат присутните да ги исклучат мобилните телефони* и со конструкции од глаголот сум и глаголска придавка, на пример, *Пријавите се внесени во системот*. Активот обично е подиректен и полесен за читање од пасивот. На пример, Асистентот го дизајнираше истражувањето е активна реченица која има релативно едноставна граматичка структура, подмет, прирок и удвоен директен предмет. Во оваа реченица е јасно кој е носител на дејството. Со пасивната реченица се нагласува дејството, односно она што се случува, на пример, *Истражувањето е дизајнирано од асистентот*. Во овој случај, предметот од активната реченица, станува подмет во пасивната реченица и се нагласува дејството;

е) При пишувањето есеј, треба да се биде особено внимателен во изборот на зборовите. Она што се пишува, може да се предаде како факт или како нешто што внесува сомнеж.

На пример, во реченицата *Истражувањата покажуваат дека постојаното консумирање на газирани пијалаци што содржат шеќер доведува до развој на дијабетес од типот II*, се претставува факт, што не остава простор за сомнеж или критика. Фактот е веќе докажан во научните истражувања.

Во реченицата, пак, *Истражувањата покажуваат дека постојаното консумирање на газирани пијалаци што содржат шеќер може да доведе до развој на дијабетес од типот II*, студентот користи зборови со кои се оградува од фактот наведен во првата реченица. Имено, со употребата на *може да доведе* наместо *доведува*, се сугерира идејата дека иако постојат научни докази што ги поврзуваат газирани пијалаци со дијабетесот, тоа не мора да се однесува на секој човек, зашто кај секој што постојано пие газирани пијалаци не се развива дијабетес. Други зборови со

кои студентот може да се огради од тоа дејството да го претстави како факт се следниве: Ова сугерира; Можно е ...; Можно објаснување е...; Обично ...; Понекогаш...; Нешто;

ж) Од друга страна, студентот може да има намера да го убеди читателот во правилноста на неговото тврдење. Во тој случај, се користат зборови т.н. засилувачи, на пример, Јасно е...; Постои силна корелација...; Резултатите покажуваат ... и сл. Имајќи ги предвид двете погоре наведени реченици, реченицата во која дејството се претставува како факт повеќе убедува;

з) Се препорачува да не се употребува „јас форма“, на пример, јас мислам или според мене. Сепак, во однос на оваа насока, постои тенденција таа да се надмине и да се смета за прифатлив начин во пишувањето есеј;

с) Пожелно е да се користат поврзувачки зборови (сигнални зборови) за да се зацврсти структурата и експлицитно да се прикаже односот помеѓу идеите и аргументите. Овие зборови помагаат есејот да има поефикасна структура. Тие имаат различна цел, на пример, за да се покаже редоследот на аргументите, да се појасни кој аргумент е поважен и поиздржан, да се постават аргументите во логички редослед за да може читателот полесно да ја следи мислата на студентот. На пример, реченицата *Користењето на лабораторискиот метод е корисно, бидејќи може да се воспостави причинска врска помеѓу когнитивното оптоварување и генерирачките атрибути. Сепак, овој метод создава вештачки амбиент кој ја намалува еколошката валидност на студијата.* Во овој пример, употребата на зборот, *сепак* на почетокот на втората реченица укажува на тоа дека следува спротивен став на она што е искажано во првата реченица. Исто така, со *сепак*, се сугерира дека студентот има повеќе аргументи за второто гледиште. Во реченицата, *Прво, ќе бидат дефинирани концептите и централизираната грижа за лицата ... Следно, ќе се разговара за комуникација ... Конечно, односот помеѓу загубата и комуникацијата ќе биде испитан...*, студентот користи сигнални зборови за да го демонстрира редоследот на своите аргументи користејќи *прво, следно, конечно* и со тоа јасно ја поставува структурата на есејот. Повеќе информации за сигналните зборови се наведуваат во главата Кохеренција;

и) Од големо значење е да се користи соодветното време во есејот. Во зависност од пишаниот контекст, се менува и времето кое ќе се употребува, но постојат и некои општи упатства кои би можеле да помогнат за подобро структурирање на есејот. Ако дејството се предава како факт, се користи сегашното време. На пример, *Дијабетесот е состојба кога количината на гликоза во крвта е превисока, бидејќи телото не може правилно да ја користи.* Ако се пишува за експеримент што бил

спроведен или за методот што бил користен, тогаш се користи минатото време. На пример, *Нашиот експеримент покажа многу варијации во резултатите*. Кога се известува за наодите или за истражување спроведено од други, тогаш треба да се користи сегашното време, затоа што станува збор за нешто што е веќе утврдено како факт. На пример, може да се напише *Истражувањата на Смит од 2012 година откриваат дека редовното вежбање придонесува за кардиоваскуларното здравје*. Ако се користат бројки, односно се искажуваат нумерички вредности, тогаш се користи сегашното време. На пример, *Овие бројки покажуваат дека бројот на птици се зголемува секоја година во мај ...*

5. ПУБЛИКА И ЦЕЛ

5.1. Публика. Публиката се однесува на целната група кон која е наменет пишаниот текст. Уште пред да започне со пишување, студентот треба да има предвид кој ќе го чита она што тој го напишал. Целната група на еден есеј може да биде целиот свет, може да биде само популацијата што го зборува мајчиниот јазик на писателот, може да биде заедницата што го зборува англискиот јазик, може да бидат читателите на одреден печатен медиум итн. Публика, исто така, може да биде помала група луѓе, како на пример, комисија што ги проверува психофизичките и лингвистичките способности на студентот и одлучува дали тој ги исполнува предвидените услови, како и дел од бизнис-заедницата на која се однесува напишаното. Во наставната практика, најчесто публиката ја претставува наставникот што побарал да се напише есејот. Кога размислува за публиката што ќе го чита есејот, студентот треба да има одговор на неколку важни прашања. На пример, Кој ќе го чита напишаното?, Каква е неговата поврзаност со читателите? Дали станува збор за неформална или, пак, за формална поврзаност?, Дали читателите се експерти за темата на која пишува студентот?, Какви претходни сознанија имаат читателите за темата на која пишува? Што треба да направи тој за да ги заинтересира читателите? Дали треба да го започне есејот со некој интересен вовед за да ги заинтересира или, пак, се тие доволно информирани за темата, па може веднаш да ги воведо во неа?, Кои се ставовите на читателите по однос на темата на која се пишува?, Како може тој да влијае на тие ставови со она што го пишува? Од наведените прашања, во голема мера, зависи успешноста и квалитетот на есејот.

5.2. Идентификување на публиката. За да се идентификува публиката, да замислиме две сценарија.

Сценарио 1: Студентот треба да присуствува на деловен состанок и да го образложи, на пример, својот план пред група директори. Сосема е нормално дека студентот подолго време ќе се подготвува за презентацијата, ќе одлучува за информациите што треба да бидат застапени во презентацијата, ќе одлучува дали да вклучи бројки, ќе одлучува на каков начин да го презентира планот (усно или со користење на технологија) и сл.

Сценарио 2: Студентот, на пример, треба да го образложи својот план на група средношколци. Студентот, исто така, ќе се подготвува, но неговиот пристап е сосема различен. На пример, обемот на информации ќе биде помал и приспособен за средношколците, а не за директорите, јазикот, исто така, ќе биде приспособен на возраста на учениците и сл. Овие две ситуации, имаат голема улога во презентацијата. Додека студентот ја подготвува презентацијата, тој ја визуализира својата публика за да ги предвиди нејзините очекувања и реакции и во согласност со тоа ја приспособува презентацијата кон публиката. Од визуализацијата на публиката, зависи бројот, природата и карактерот на информациите што ќе се презентираат, но и начинот на презентација. И во секојдневната наставна практика, студентот секогаш треба да ја има предвид публиката, односно да биде свесен за „невидливите“ читатели. Публиката што се визуализира влијае врз начинот на пишување.

5.3. Активности: Прочитајте ги параграфите, одредете која е публиката во нив. Што Ви помогна во определувањето? Откако ќе ја определите публиката, размислете и одговорете на следните прашања: Кој е автор на текстот?, Кои карактеристики на текстот Ви помогнаа да ја одредите публиката?

Минатата сабота, волонтирав во локалната болница. Посетата беше забавна и поучна. Научив и како да направам кардиопулмонална реанимација. За жал, мислам дека ме префати настинката од еден од пациентите. Оваа недела, ќе се одморам во кревет и ќе пијам многу течности. Се надевам дека ќе бидам подобар до следната сабота за да можам повторно да волонтирам.

Ауууу, леле, леле! Ти нема да веруваш! Мојот советник ме натера да волонтирам во болницата во текот на целиот викенд! Научив да правам вештачко дишење, иако не на вистински тела. И едно дете ми кивна право в лице и сега и јас сум болен! Толку ми беше досадно и шмркав целиот викенд. Се надевам дека нема да треба да се вратам следната недела. Јас дефинитивно НЕ сакам да го пропуштам турнирот во кошарка!

5.4. Активности: Во следните реченици и параграфи, одредете ја публиката на студентот. Откако ќе ја определите целната публика, размислете и одговорете на следните прашања: Кој е автор на текстот?, Кои карактеристики на текстот Ви помогнаа да ја одредите публиката?

а) Сообраќајот на државните патишта се одвива по суви коловози.

б) Интензитетот на сообраќајот на патните правци надвор од градските средини е зголемен.

в) На граничните премини нема подолги задржувања за влез и за излез од државата. Оваа информација се однесува само за македонската страна на премините.

г) ИЗМЕНЕТ РЕЖИМ НА СООБРАЌАЈ: Поставување канделабри на делница Хиподром – Кадино, при што левата сообраќајна лента ќе биде затворена во времетраење од 3 (три) месеци. На патниот правец Неготино – Демир Капија, на делот од Неготино до м. в. Острово, сообраќајот се одвива по дел од новиот автопат во должина од 4км. По овој дел сообраќајот пак се враќа на магистралниот пат Р103.

д) АМСМ препорачува внимателно возење, приспособена брзина на движење и почитување на поставената сообраќајна сигнализација. Поголема внимателност е потребна низ клисурите и засеците, каде што е можна појава на одрони.

5.5. Активности: Во следните параграфи одредете ја публиката.

а) Во врска со информациите што стигнуваат до Министерството за труд и социјална политика дека во одредени јавни установи за деца/детски градинки се вршат анкети во кои родителите се анкетираат дали нивното дете ќе посетува прва или втора смена од 7:00 до 14:30 или од 14:30 до 21:30, УКАЖУВАМЕ дека:

Наведеното работно време се однесува само на вработените во установите кои треба да ја применат Одлуката за утврдување распоред на работното време во Владата на Република Македонија, министерствата и другите органи на државната управа, а не и на времето за престој на децата во јавни установи за деца/детски градинки.

б) Децата ќе се згрижуваат во текот на денот во согласност со потребите на родителите. Двосменското работење подразбира дека опфатот и згрижувањето на децата во јавните установи за деца/детските градинки ќе биде како и до сега од 5:30 часот наутро до 22:00 часот навечер, како и во првата сабота во месецот. Апелираме до вработените и директорите на јавните установи за деца/детските градинки да не ги манипулираат родителите и да не ги ограничуваат со стриктно временско згрижување на децата!

Директорите се задолжени од страна на МТСП да ја спроведат Одлуката на Владата на РМ и во согласност со неа и со потребите на родителите да го организираат работењето на установата.

Луис Хамилтон се доближи на седум бода до Себастијан Фетел откако попладнево триумфираше на ГН на Белгија. Тој немаше премногу тешка задача да го задржи првото место и да триумфира во Спа. Себастијан Фетел нападна веднаш по стартот на правецот Кемел, но возачот на Мерцедес успеа да ја одбрани својата позиција. Но и во овој случај Луис Хамилтон одолеа на налетот, за да стигне до нова победа и да го намали водството на Себастијан Фетел на седум бода. Последното место на пиедалот беше резервирано за Даниел Рикардо, кој ја искористи казната на Кими Раиконен, како и лошиот рестарт на Валтери Ботас за да стигне до третото место. Со бодови уште завршија Нико Хулкенберг, Роман Грожан, Филепе Маса, Естебан Окон и Карлос Саинц.

Германија, јасно, на свој грб го носи единствениот товар на минато. Но секоја земја има мрачни периоди во својата историја и екстремно десни ревизионисти во својата политичка сегашност. Протестите во Шарлотсвил, каде што се маршираше под знамето на Конфедерацијата против намерата да се отстранат конфедерациските споменици, претставуваат американски потсетник за тоа. И навистина, нацистите својата инспирација ја наоѓаа во законите на Џим Кроу, а сегрегацијата ја разгледуваа како можен модел кој е применлив во германското општество. И државите што немале врска со холокаустот можат многу да научат од германската зрела, совесна и внимателна култура на сеќавања. Во Америка тоа би можело да резултира со отстранувањето на симболите на Конфедерацијата од јавните површини. Градоначалникот на Лексингтон, Џим Греј, најави дека сака да го направи тоа што е можно поскоро во неговиот град. Тоа сигурно би резултирало со прогласување на протестантите од Шарлотсвил за неприфатливи (не доведувајќи го во прашање нивното право на мирни протести). А сето тоа би требало да резултира со именување на најновите изјави на Трамп со нивно вистинско име: морална грозотија, заклучува „Економист“.

Единственото решение за терминално болните пациенти што пред себе немаат виталистичка визија е евтаназијата. Евтаназијата е смрт од милост за да се скратат маките на пациентот во претсмртната агонија и да се надмине чувството на немоќ и долготрајна несреќа. Оправданоста на легализацијата на евтаназијата се наоѓа во новите концепти на модерна биоетика, што нагласуваат дека човекот е смртоцентричен, па

според тоа, ако е терминално болен, има право да го одбира времето и местото на својата смрт и да има автономија во одлучувањето.

Евтаназијата што некои ја нарекуваат милосрдно убиство или убиство од сожалување сè повеќе станува проблем на современото живеење. Таа подразбира намерно прекинување на животот со цел да се отстранат болката и страдањето на оној што веќе ја изгубил смислата на животот. Велам не за евтаназија, не за предвреме пресудена смрт. Никој не може и не смее да одлучува кога и под кои околности да се прекине нечиј живот, затоа што никој не смее да го загрози правото на живот на секој човек, да ги наруши Божјите закони и да ја прекрши Хипократовата заклетва.

Евтаназијата или популарно наречена убивање од милост става крај на човечкиот живот со цел пациентот да избегне страдање и измачување, а притоа шансите болниот да преживее се сведени на минимум. Велам не за евтаназијата. Велам не за убиството од милост. Евтаназијата, всушност, е подмолно убиство со умисла, затоа што со нејзина примена се нарушуваат Хипократовата заклетва, божјите закони и се урива вербата во новите медицински технологии.

„Двајца малолетници загинаа во сообраќајна несреќа“. „Уште една сообраќајна незгода предизвикана од малолетник“. „Малолетник сериозно повреден во тешка сообраќајна незгода“. Ова се вестите што најчесто ги слушаме или ги читаме во визуелните и печатените медиуми. Да се поседува возачка дозвола на 16 години не е разумна одлука и претставува проблем што со себе носи многу последици. Меѓу другото, малолетните лица не се доволно зрели и може да претставуваат опасност за себе и за други лица.

5.6. Цел. Целта на академското пишување е да се сподели мислење, став или едноставно да се пренесе информација до пошироката публика. Главната замисла на пишувачот е најчесто поврзана со целта. Целта може да се сумира како намера на пишувачот, на пример, да информира, да забавува и да убеди. Ако целта на есејот е да информира, тоа значи дека треба да се даде информација за една одредена тема, односно да се наведат факти што ќе појаснат една одредена појава. Од оваа цел, публиката може и да научи нешто ново. На пример, есеј со наслов *Болката е сосема нормален дел од физичките процеси кои ни укажуваат на фактот дека нешто не е во ред со нашето здравје*. Доколку целта на есејот е да забавува, тоа значи да се влијае на некој начин на емоциите и на имагинацијата на публиката, со цел таа да се забавува. На при-

мер есеј со наслов *Па се разбира дека се zdeбелив! Тежес само 4 килограми кога се родив!* Ако, пак, есејот има за цел да убеди, тоа значи дека публиката треба да поверува и да го прифати гледиштето на студентот. За да се постигне тоа, потребно е студентот да наведе што е можно повеќе аргументи. На тој начин, студентот се обидува да ја убеди публиката и, на некој начин, таа треба да го прифати неговиот став. На пример, есеј со следниот наслов *Смртната казна е тотално погрешна и треба да се укине.*

Публиката не може да ја знае во целост намерата или целта на студентот. Сепак, таа може да ја долови неговата намера. На тој начин, есејот станува поразбирлив и добива поголемо значење. Целта на пишувањето може да е поврзана со надворешен фактор, како на пример, барање што одреден наставник го поставува пред студентот, желба за повишока оценка и сл. Но целта може да биде дел од еден интелектуален процес во кој студентот едноставно има желба да го искаже своето мислење.

Значајна цел на еден есеј, може да биде желбата да се промени гледната точка, односно да се понуди нова перцепција за некоја тема. Тоа значи дека студентот треба да навлезе во суштината на еден проблем за кој најчесто постојат спротивставени гледишта и да се понудат докази и решенија за тој проблем така што читателите ќе бидат убедени, односно ќе бидат на страната на студентот.

5.7. Активности: Прочитајте ги следните параграфи за четири филмови и идентификувајте ја целта на секој параграф.

Филмот немаше потреба да трае цели два часа. На последната сцена, забележав дека повеќето од присутните дремат во нивните седишта и едвај посветуваат внимание на она што се случува на големиот екран. Иако режисерот внимателно се држи до книгата, целата акција е премногу амбициозна за ваква детално ориентирана приказна. Ако сакате мој совет, прочитајте ја книгата и не го гледајте филмот.

Уште во првата сцена, дознаваме дека Лаура е посвоена и дека таа поминала три очажни години во обид да ги пронајде нејзините вистински родители. Искрпена од целата потрага – агенции за посвојување, онлајн пребарувања, правење на семејни дрва и така натаму – таа е на работ да се откаже кога ќе се сретне со еден странец во автобус. Случајната средба води до комплициран синџир на настани што во крајна линија доведува до тоа на Лаура да ѝ се исполни животната желба. Но дали е тоа навистина она што таа го сака? Во остатокот од филмот, Лаура

открива дека понекогаш минатото е најдобро да се остави таму каде што и припаѓа.

За да се допре и до публиката што никогаш не го прочитала, а богам може и никогаш нема да го прочита Шекспир, режисерот вметнува елементи на модерна музика која наместо мистичната, магична нота, му дава модерен поглед на целото дејство, па публиката од секоја возраст може да се пронајде. Иако сценографијата потсетува на градски парк каде повторно може да се пронајдат младите луѓе, сепак тие беа први кои едвај чекаа да излезат од театарот.

Сцената во која тој ја дофаќа ракавицата, која како да паѓа од небото, за потоа да се сврти и да ја здогледа девојката која ја има другата ракавица од средбата уште од пред 5 години, изгледа многу нереално, па дури и по малку смешно. (Не)среќниот љубовен пар во текот на целиот филм се избегнува за многу малку, па дури и на моменти гледачите во салата извикуваа и негодуваа како е тоа можно. Дури и оние најненадежните романтичари реагираа дека тоа сепак не е можно и дека е редно време да се спојат. Сепак, кога на крајот режисерот нè враќа на истото место каде тие се сретнале, но по пет години и дознаваме дека тие се веќе верени, не остана сув образ во киносалата, па затоа наместо пуканки предлагам штанд со палома.

Освен живописните и неодоливи сцени во кои изобилуваат убавините на Рим и Фиренца, режисерот ама како да не сакал ни да се труди малку да им сугерира на главните актери да поработат на својата глума. Како навистина да сакал да се „извади“ на природната убавина! Посветени љубители и почитувачи на делото на Ден Браун, купете ја книгата и не ни помислувајте на кино!

Евтаназијата или популарно наречена убивање од милост става крај на човечкиот живот со цел пациентот да избегне страдање и измачување, а притоа шансите болниот да преживее се сведени на минимум. Велам не за евтаназијата. Велам не за убиството од милост. Евтаназијата, всушност, е подмолно убиство со умисла, затоа што со нејзина примена се нарушуваат Хипократовата заклетва, божјите закони и се урива вербата во новите медицински технологии.

„Двајца малолетници загинаа во сообраќајна несреќа“. „Уште една сообраќајна незгода предизвикана од малолетник“. „Малолетник сериозно повреден во тешка сообраќајна незгода“. Ова се вестите што најчесто ги слушаме или ги читаме во визуелните и печатените медиуми.

Да се поседува возачка дозвола на 16 години не е разумна одлука и претставува проблем што со себе носи многу последици. Меѓу другото, малолетните лица не се доволно зрели и може да претставуваат опасност за себе и за други лица.

6. ТОН И СТАВ

6.1. Тон. Тонот го идентификува односот на зборуваачот кон одредена тема или кон една личност. Во текот на еден разговор, лесно може да се осознае и да се идентификува тонот на зборуваачот. Но во пишаниот говор, тоа не е лесно. Тонот, всушност, покажува како студентот е поставен емоционално кон една појава или проблем. Тонот може да биде експлицитно искажан, но тоа секогаш не е случај. Со она што го пишува, студентот може да пренесе разни емоции како радост, среќа, хумор, или, пак, сериозност, лутина дури и критичност. Овие емоции ја создаваат врската помеѓу публиката, авторот, темата за на крај да ја изградат врската помеѓу пишаниот текст и публиката.

6.2. Став. За разлика од тонот, ставот се изразува со помош на аргументите. Ставот се воспоставува уште во почетокот на есејот и треба да остане конзистентен низ целиот есеј. Ставот е поврзан со стилот, зашто не е исто дали ќе се пишува формално или неформално. Тој подразбира дека постои поврзаност меѓу пишуваачот, неговите читатели и предметот на пишување. Ставот може да е поврзан со желбата на студентот да го насочи или да не го насочи потенцијалниот читател. Природно е да се каже дека во зависност од тоа каков став зазема студентот таков ќе е целокупниот тон на пишаниот есеј. Тоа покажува дека ставот го одредува тонот, а не тонот ставот.

Многу често, овие два поима се изедначуваат, меѓутоа постои разлика меѓу нив. Но при нивното разграничување треба да се има предвид дека ставот на пишуваачот не може да биде неодобрувачки, или исмејувачки, неутрален, саркастичен, критички, смешен, рационален, смирен, свечен, сериозен и сл., туку дека таков може да биде тонот. Ставот може да биде афирмативен или негативен. Одлука за емоциите што ќе се внесат во текстот со цел да се задржи фокусот на пишувањето и да се поттикне интересот на читателите, носи студентот. Потенцијалните читатели треба да го разберат тонот на студентот за подобро да го разберат она што го читаат. Пишуваачот може да се обидува да биде смешен, со цел да се „скрши мразот“ во есеј за сексуална едукација. Или, да ги изразува идеите со сериозен или свечен тон за одредено правно дејство. Еден студент може да изразува лутина и непријателство, а друг смиреност и рационален тон во изнесување на своите аргументи на тема за

имиграциската политиката. Пред да одлучи со каков тон ќе го пишува есејот, студентот треба да располага со докази, факти за да не може да биде побиен за начинот на кој елаборира одредена тема, на пример, дали исмејува, критикува итн.

6.3. Тон – став – разлика. Она што ги разграничува тонот и ставот како два засебни термина, се наоѓа во изборот на лексиката и синтаксичките карактеристики. Тонот не е јасно искажан, односно во ниту еден есеј нема да постои реченица од типот *Тонот на овој текст е крајно критикувачки/негативен/позитивен/исмејувачки...* Тонот се согледува во изборот на лексичките единици. Тоа значи дека доколку преовладуваат зборови што искажуваат среќа, задоволство, одобрување, согласување, поддршка, може да се каже есејот има позитивен тон, тон на одобрување и согласување. Доколку речениците во есејот се кратки и јасни, доколку не постојат голем број прашални или извични реченици, доколку нема поголем број негации и реченици што изразуваат иронија, тогаш може да се заклучи дека тонот на тој текст е позитивен. Од друга страна, ставот е секогаш присутен во есејот, односно уште во воведниот параграф, во кој се наведува темата и тезата, тезата се поткрепува со три аргументи што го потврдуваат ставот на пишувачот. Но и тонот и ставот мора да бидат во согласност со публиката што ќе го чита есејот.

И ставот и тонот може да се најават уште во насловот на есејот. Ставот секогаш се согледува во избор на афирмативен или негативен аспект на одредено прашање или проблем. Тонот што се согледува во насловот на темата на есејот се разликува од ставот. На пример, насловот *Ураганот Харви ги врати сеќавањата на Катрина*, упатува на тажен тон. Или, насловот *Лекари во средниот век биле гатачите*, упатува на саркастичен и ироничен тон. Ако се земе предвид и поширокиот контекст, односно текстот што следи по овој наслов, може да се идентификува и тажен тон, зашто текстот содржи информации што укажуваат на фактот дека поради тоа што лекари биле гатачите, во тој период, морталитетот бил во пораст. Или на пример, насловот *Чарлиеви ангели кои се борат против криминалот*, уште пред да почне да се чита, го навестува тонот, па дури и ставот на пишувачот. Станува збор за три жени што се борат против неправда, криминал и помагаат да се најде виновникот, а имаат и поддршка од поголемиот дел од јавноста. Или друг пример, насловот *Приказната на Илон Маск: од еден куп неуспеси до еден од најбгатите луѓе на денешницата*, тонот во насловот навестува позитивна приказна, која содржи и негативни и позитивни настани што довеле до среќниот крај кој се навестува уште во насловот.

6.4. Активности: Прочитајте ги следните извадоци и определете ги тонот и ставот на пишуваачот. Што Ви помогна при определување на тонот, а што на ставот?

Тешко е да им се објасни деменцијата на децата, но тие се многу посилни отколку што мислиме и можат потенцијално стресната ситуација да ја претворат во радост, смета авторот. Наместо соочување со болеста во целина, книгата се занимава со изолирани настани во кои учествуваат главниот лик и неговата баба и покажува дека новата состојба на бабата не ги менува нивните меѓусебни чувства.

Интерактивните екрани, што се нов тренд во музеите, се богат извор на бактерии. Со оглед на тоа што хигиеничарите не можат да ги чистат повеќе пати дневно, најразумниот совет е рацете да се измијат веднаш по нивното користење. Во спротивно ризикот од зараза, според истражувачите, е голем. Музејските работници сега се скептични во однос на помасовно користење на опрема за виртуелна реалност во нивните институции.

Кратката дремка по ручек може да го намали стресот, да го подобри памтењето и да го намали ризикот од срцеви болести. Но долгото спиење во текот на денот не е толку делотворно и може да го наруши ноќниот сон. Како што наведуваат експертите што се занимаваат со оваа тема, дремката не треба да биде подолга од час до час и пол и тоа на каучот или на удобна фотелја бидејќи ако се заспие во кревет, тоа доведува до длабок сон. Експертите од НАСА што своите истражувања ги спровеле на пилоти и астронаути сметаат дека оптималната должина на попладневниот сон е 26 минути.

Секоја година голем број животни се подложени на експерименти што се резултат на научните истражувања. Многу групи и организации во светот дебатираат за овој проблем. Некои луѓе сметаат дека постојат оправдани причини да се вршат експерименти врз животните, зашто придобивките за човештвото од тоа се огромни. Некои, пак, сметаат дека експериментирањето врз животните е погрешно од морални причини и тврдат дека е тоа грозоморен чин. Експертите, од своја страна, тврдат дека експериментирањето врз животните треба да се забрани.

Едно од најреволуционерните откритија на современата медицина е антибиотикот. Со неговото пронаоѓање се победија голем број болести кои во минатото беа фатални за животот на човекот. Од пронаоѓањето до денес, антибиотикот е најчесто употребуваниот лек во модерната ме-

дицина. Покрај позитивните ефекти од антибиотиците кои на сите им се добро познати, треба да се истакнат и негативните, особено при нивната зачестена употреба. Во голем број држави, антибиотиците спаѓаат во групата лекови што може да се купат само со рецепт, а тоа директно укажува на алармантноста на ситуацијата. Многу пациенти почнуваат да земаат антибиотици на своја рака, без претходно да се консултираат со лекар и без да знаат за какво заболување станува збор. Постојат случаи кога лекарот му препишува антибиотик на пациентот без да се провери дали токму антибиотикот е најпотребен во тој случај.

Насилството е појава што се среќава во сите општества, во сите општествени слоеви, независно од степенот на образованието, од финансиската состојба или од социјалниот статус. Тоа се дефинира како употреба на сила, закана или злоупотреба на моќта кон друго лице. Тоа е однесување со кое еден член од семејството ги загрозува телесниот интегритет, душевното здравје или спокојството на друг член од семејството. Најчесто жртви на семејно насилство во семејството се жените, децата и старите изнемоштени лица. Во брачните семејни односи застапени се бројни форми и видови на семејно насилство.

Загадувањето на животната средина зема сè поголем замав и тоа е тема што во последно време е многу актуелна. Секојдневно преку медиумите добиваме информации за тоа колку животната средина во која живееме е загадена. Исто така, последниве години сме сведоци на многу природни катастрофи – земјотреси, цунами, промена на климата итн. Се претпоставува дека овие катастрофи се јавуваат како одговор на односот на човекот кон животната средина. Несоодветното третирање и депонирање на отпадот предизвикува здравствени и еколошки проблеми така што сè повеќе се зголемува бројот на лица заболени од најразлични болести, изумираат одредени видови растенија и животни, а ефектот од сето тоа се гледа и во загадениот воздух, во водата и почвата, како и во недостигот од храна и вода за пиење.

6.5. Примери за одредување на публика, цел и тон

Наслов	ПУБЛИКА	ЦЕЛ	ТОН
“Horatio Alger” од Harlon Dalton	Жители на САД, особено афрички Американци	Да се убедат читателите да ги согледаат негативните последици на Алгер митот во	Сериозен Академски Корективен

		САД по можност, да ги мотивира луѓето да го користат Алгер митот многу ретко, или скоро никогаш.	
--	--	---	--

6.6. Активности: Заедно или во група, за следните книги наведете по неколку термини со кои ќе ги опишете публиката, тонот и целта на авторот.

Наслов	ПУБЛИКА	ЦЕЛ	ТОН
„Животинска фарма“, Џорџ Орвел			
„Франкенштајн“, Мери Шели			
„Робинзон Крусо“, Даниел Дефо			
„Хајди“, Јохана Шпири			
„Македонска крвава свадба“, Војдан Чернодрински			
„Ромео и Јулија“, Вилијам Шекспир			
„Градинарот“, Р. Тагоре			
„Малиот принц“ Антоан де Сент- Егзипери			
„Алиса во земјата на чудата“, Луис Стивенсон			
„Гарванот“, Едгар Алан По			
„Гордост и предрасуди“, Џејн Остин			

„Папокот на светот“, Венко Андоновски			
„Дневникот на Ана Франк“, Ана Франк			
„Големата вода“, Живко Чинго			
Пат околу светот за 80 дена“, Жил Верн			

7. КОХЕРЕНЦИЈА

7.1. Поим. Меѓу другите карактеристики, пишаниот текст се одликува и со кохерентност. Кохеренцијата претставува компонента на вештината за пишување и има особено важна улога за квалитетот на пишаниот материјал. Името на овој поим доаѓа од латинскиот јазик, од глаголот *cohere*, со значење да се држи сè заедно. Иако кохеренцијата е предмет на испитување на многу истражувачи, сепак, таа, како комплексен концепт, тешко се дефинира. Кохеренцијата е начин да се поврзат идеите во секоја реченица и во параграфот, за да се обезбеди логичен тек на мислите. Ако нема кохеренција во текстот, идеите потешко се следат. Со кохеренцијата текстот има сопствен редослед.

За да се каже дека еден текст има добра кохеренција, во текстот сите елементи треба да се наоѓаат на своето место и да создадат впечаток за една целосна слика. Кохеренцијата подразбира суптилен тек на пишувањето, чувство за целината на напишаното. Таа придонесува за единството на текстот, затоа што зборовите, фразите, речениците и параграфите – сите се држат заедно и се поврзани едни со други во една смисловна целина. Тоа значи дека еден текст е кохерентен ако постои логичка поврзаност, смисла и единство на сите елементи од кои е составен текстот. Кога текстот е кохерентен, читателот го гледа, всушност, текот на мислата и лесно ги следи идеите, бидејќи мислите и идеите постепено преминуваат од една реченица во друга и од еден параграф во друг. Спротивно, кога текстот не е кохерентен, речениците и параграфите немаат континуитет и читателот лесно може да се збунува во однос на идеите што се презентирани во текстот. Текстот со сиромашна кохеренција влијае најповеќе врз разбирањето на пораката, односно идеите се измешани и има ненадејни промени на фокусот од една идеја кон друга. Значи, кохеренцијата подразбира дека текстот има елементи што не содржат изолирани мисли, туку мисли кои логично произлегуваат една од

друга и логично следуваат една по друга. Да го прикажеме тоа со еден пример:

Прва верзија: Конечно стигнавме во Мадрид. Нè сместија во еден хотел. Тој беше најпознатиот хотел во Мадрид. Во хотелот се одржуваше интернационален натпревар. Хотелот потроши многу пари за да го рекламира настанот. На настанот не присуствуваа многу гости. (Иако постои одреден степен на кохеренција, идеите не се баш најдобро поврзани и се предадени преку повеќе кратки реченици).

Втора верзија: Конечно стигнавме во Мадрид каде нè сместија во еден хотел. Тој беше најпознатиот хотел во Мадрид и во него се одржуваше интернационален натпревар. Хотелот потроши многу пари за да го рекламира настанот, но на настанот не присуствуваа многу гости. (Иако постои одреден степен на кохеренција која е подобра од онаа во претходниот параграф, идеите не се баш најдобро поврзани).

Трета верзија: Конечно стигнавме во Мадрид каде нè сместија во еден хотел. Хотелот беше еден од најпознатите во Мадрид и во него се одржуваше интернационален натпревар. Иако хотелот потроши многу пари за да го рекламира настанот, на настанот не присуствуваа многу гости (Во овој случај кохеренцијата е најдобра и помага за развој на мислата и текот на она што се пишува).

7.2. Видови кохеренција. Најчесто се зборува за кохеренција меѓу зборовите, меѓу речениците и меѓу параграфите.

7.2.1. Кохеренција меѓу зборовите. Овој вид кохеренција се постигнува со паралелизам, односно со употреба на слични граматички конструкции меѓу зборовите во речениците. Паралелизам најчесто се употребува кога се набројуваат дејства, на пример, што сака некој да прави, а што не сака, при набројување на целите на одредено истражување, задачите и сл. Според тоа, секое дејство од набројувањето, треба да се напише со иста граматичка форма. Ако на почетокот на набројувањето се употребува глаголска именка, тогаш и другите дејства во листата треба да се предадат со глаголска именка. Или, ако за едното дејство се употреби да-конструкција и другите дејства треба да се предадат со да-конструкција. Истото се однесува и на глаголскиот прилог. Примери за некохерентни структури:

а) Целите на ова истражување се: да ги испита ставовите на наставниците, да ги испита ставовите на учениците, испитување на ставовите на родителите.

б) Или, Марија сака да трча, да плива и јадење сладолед; Марко ужива да чита, да пее и во пешачење; Марко сака играње, пење и да

оди на прошетки; Марко сака читање, да пее песни и да оди на прошетки.

Преку паралелизам овие некохерентни структури се претвораат во кохерентни:

а) Целите на ова истражување се: да ги испита ставовите на наставниците; да ги испита ставовите на учениците; да ги испита ставовите на родителите.

б) Целите на ова истражување се: испитување на ставовите на наставниците, испитување на ставовите на учениците; испитување на ставовите на родителите.

в) Марија сака да трча, да плива и да јаде сладолед или Марија сака трчање, пливање и јадење сладолед;

г) Марко многу сака да игра, да пее и да пишува.

д) Марко ужива во пеењето, во играњето и во пишувањето. Децата вообичаено го поминуваат зимскиот распуст играјќи на снегот, правејќи Снешко и пиејќи топол чај.

Паралелизам може да се изрази и со други структури, на пример, преку сврзничкиот состав не само што ... туку и, А како и Б, или А или Б, ниту А ниту Б.

На пример, непаралелни структури се: Марија не само што сака да пее туку сака и одење на прошетка; Марија сака да пее, како што сака и играње.

Паралелни структури се: Марија не само што сака играње туку сака и пеење; Марија не само што сака да игра туку сака и да пее; Марија сака пеење, како и играње; Марија сака да пее, како и да игра.

Примери за непаралелни структури: Употребата на компјутерите во наставата има повеќекратна цел: менување на начинот на кој наставниците поучуваат, а студентите учат, зголемување на мотивацијата на студентите да учат и да ги подготви учениците за иднина. Или, Употребата на компјутерите во наставата имаа повеќекратна цел: менување на начинот на кој наставниците поучуваат, а студентите учат, ја зголемуваат мотивацијата на студентите да учат и ги подготвуваат студентите за иднина.

Примери за паралелни структури: Употребата на компјутерите во наставата има повеќекратна цел: го менува начинот на кој наставниците поучуваат, а студентите учат; ја зголемува мотивацијата на студентите да учат и ги подготвува студентите за иднината. Или, Употребата на компјутерите во наставата имаа повеќекратна цел: менување на начинот на кој наставниците поучуваат, а студентите учат, зголемување на мотивацијата на студентите да учат и подготвување на студентите за иднината.

7.2.2. Кохеренција меѓу речениците. Овој вид кохеренција се постигнува со: **а)** повторување на зборови; **б)** со логичен редослед; **в)** со употреба на синоними; **г)** со елипса; **д)** со сигнали за поврзување.

а) Еден начин за постигнување на кохеренција е да се повторуваат истите зборови и фрази на крај од едната и на почетокот на другата реченица за да се покаже поврзаноста на идеите. Примери со повторување на зборови:

Најважен дел од пишувањето на еден есеј е формулацијата на тезата. Формулацијата на тезата помага да се креира структурата на есејот. Преку повторувањето формулацијата на тезата се соединуваат двете реченици. Повторувањето му помага на читателот да ја сфати главната идеја. Не постои строго утврдено правило за тоа колку често треба да се повторуваат клучните именки. Сепак, меѓу истражувачите постои согласност дека треба да се почитува принципот на јасност, односно клучната именка да се повторува само кога не е јасно значењето. Ова повторување се однесува на именките, но може да се повторуваат и зборови од други зборови групи, доколку се централни за содржината на текстот, на пример, замени. Со цел да не се случи текстот да е заситен само со една именка, се препорачува употреба на синоними. На пример, Голем број клиенти се одушевени од електронските услуги што ги нудат банките. Електронските услуги се многу погодни за клиентите.

Или, Голем број ученици не го сакаат писменото изразување. Писменото изразување кај нив предизвикува страв и нервоза.

Или, Многу студенти се плашат од испитните прашања поврзани со поезијата на С. Јаневски. Тие сметат дека поезијата на Јаневски е тешка за разбирање.

а1) Повторувањето може да се однесува и на усогласување на заменките. Овој начин подразбира употреба на одредена замена што се однесува на претходно спомнатата именка. Тоа значи дека студентот треба да се погрижи заменката да биде усогласена според лице, род и број со именката на која се однесува. И во овој случај, не постои строго утврдено правило за тоа колку често треба да се употребува замена наместо именка. Сепак, важно е да се истакне дека клучната именка не треба да се заменува со замена тогаш кога може да настане забуна, односно кога не е јасно значењето.

На пример, Мијалковски се согласи да се сретне со членовите на Одборот, пред да се потпише договорот. Тој сакаше да се запознае со нивните ставови околу акредитацијата на програмите.

Или, Младата актерка беше на пробно снимање. Таа разговараше со режисерот за да ги согледа неговите предлози за подобрување на претставата.

б) Логичниот редослед на идеите, исто така, помага за кохеренцијата. Меѓу истражувачите се зборува за различни видови логичен редослед, но најчесто се користат хронологија, важност и споредба. Со хронолошкиот редослед идеите се организираат според редоследот на нивното случување во времето. Со редоследот според важност идеите се дискутираат според редослед кој укажува на зголемување или намалување на нивната важност. Според редоследот со споредба, идеите се дискутираат преку споредување, така што се анализираат сличностите или разликите меѓу две или повеќе идеи.

в) Употреба на синоними. Синоними се зборови што имаат различна гласовна структура, но се исти или слични по значење. Тие придонесуваат за кохеренцијата на текстот. На тој начин централната порака се повторува, но не се чувствува монотонија за читателот.

На пример, Едно од најгорливите прашања на денешницата е глобалното затоплување. Овој феномен предизвикува голем број проблеми, како што се ...

Или, Тинејџерите се соочуваат со големи притисоци од средината. Поради тоа, многу млади луѓе се подложни на депресија.

г) Елипса. Елипсата значи да се испуштаат зборови кои се подразбираат од контекстот. На пример, Тој знае да пее, но и јас знам исто така (да пеам). Не сакам да го направам тоа. Ти сакаш? (да го направиш тоа).

д) Друг начин да се постигне кохеренција меѓу речениците е со помош на сигнали за поврзување. Постојат голем број сигнали, на пример, сигнали кои покажуваат време и помагаат да тече мислата. Зборовите, прво, подоцна, потоа се примери за поврзувачки сигнали што покажуваат време. Овие сигнали му кажуваат на читателот што доаѓа и во која насока оди дискусијата. Овие зборови се употребуваат кога студентот посочува дали станува збор за слична идеја, за спротивна идеја, за пример, за заклучок и сл. Овие сигнали овозможуваат да се создадат суптилни премини од една кон друга реченица. На овој начин, читателот лесно ги следи идеите на студентот. Постојат голем број сигнали за поврзување:

д1) За воспоставување на ред или редослед: Прво, второ, трето, следно, потоа, најпрво, во исто време, досега, претходно, како последица на тоа, и тогаш, засега, како резултат на тоа, наредно, пред, во меѓувреме. На пример, *Прво, глобалното затоплување предизвикува топење на по-*

ларниот снег. Второ, тоа не изложува на штетните УВ-зраци од Сонцето.

д2) За вметнување на пример: Во оваа прилика, на ова може да се гледа како, за да се илустрира ова, кога, каде, во ваков случај, За да се демонстрира, Ако се земе за пример. На пример, *Ослабувањето на озонската обвивка предизвикува проблеми со кожата, како на пример изгореници на кожата и рак на кожата.*

д3) За да се одреди време или временска рамка: веднаш, пред тоа, тогаш, во тоа време, претходно, потоа, набрзо, пред, после, конечно, за време на. На пример, *Набрзо потоа беа откриени причините за глобалното затоплување.*

д4) За логички да се оддели идејата: како прво, како второ, како трето, најпрво, како последица на тоа, како најпрво нешто, следно, конечно. На пример, *Како второ, глобалното затоплување предизвикува проблеми со кожата.*

д5) За споредување: поинаку кажано, а пак, слично на тоа, исто така наспроти тоа, како, како и, баш како, спротивно на тоа, споредено со, На пример, *Чадот што доаѓа од автомобилите, како и емисијата на јаглерод од фабриките придонесуваат за глобалното затоплување.*

д6) За контрастирање: спротивно на тоа, сепак, едно поинакво гледиште на тоа е, од друга страна, спротивно, различно од тоа, исто така наспроти, не како тоа. На пример, *Денес не постојат јасни методи за елиминација на метанот од атмосферата. Сепак, постојат некои техники што треба да се преземат да се намали неговата елиминација.*

д7) За воведување на дополнителен аргумент или идеја: дополнително на тоа, уште повеќе, и тогаш, покрај тоа, исто така, што се однесува на тоа, понатаму, ниту, конечно, на крај, исто така може да се каже. На пример, *Глобалното затоплување предизвикува топење на поларниот снег. Уште повеќе тоа нè изложува на штетните зраци од Сонцето.*

д8) За укажување на последица: затоа, како резултат на тоа, како резултат на што, последователно на тоа. На пример, *Количеството на метан на планетава се зголемува, а како резултат на тоа се случува глобалното затоплување.*

д9) За давање мислење: според мое мислење, се чини дека. На пример, *Според мое мислење глобалното затоплување е проблем што ги засега сите, а не само владата.*

д10) За воведување на спротивставена идеја или да се укаже на исклучоци: сепак, додека пак, и покрај тоа, од друга страна, бездруго, иако, и покрај тоа, како спротивно на тоа, наместо, и покрај, но, но исто така може да се каже. На пример, *И покрај тоа што не постојат јасни методи за елиминација на метанот од атмосферата, сепак, може да преземат одредени мерки.*

д11) За давање на пример: на пример, како илустрација, во овој случај, ако се земе случајот на, за да се демонстрира. *На пример, Глобалното затоплување предизвикува топење на поларниот снег.*

д12) За давање причина: поради тоа што, бидејќи, се должи на фактот. На пример, *Глобалното затоплување се должи на фактот што се зголемува количеството на метан во атмосферата.*

д13) За сумирање или заклучување: на крај, како резултат, како што е покажано, да заклучиме, како заклучок, целосно земено, што значи, да сумираме, накратко; сумирајќи, па така, со други зборови, конечно, на крај. *На пример, Конечно, глобалното затоплување негативно влијае на нашата планета и на човештвото.*

7.3. Активности: Напишете неколку реченици за конкретна тема. Речениците поврзете ги со поголем број поврзувачки зборови (транзитски сигнали). Водете сметка за нивната смисла.

7.4. Активности: Прочитајте го следниве параграфи. Откријте ги сите средства што се искористени за да се покаже кохеренцијата во текстот. Во дел од параграфите не постои кохеренција ниту меѓу зборовите ниту меѓу речениците. Преосмислете ги тие параграфи (со информациите дадени во параграфите) така што ќе употребите средства за да ја покажете кохеренцијата и јасно да го покажете текот на мислата.

Активистите што се борат за правата на животните се против експериментирањето, зашто сметаат дека луѓето немаат право да ги користат животните во експерименти. Истражувањата врз човекот не се вршат без негово одобрување. Животните не можат да дадат одобрување. Според тоа, никој нема право да решава за животот на друго живо суштество само затоа што не го зборува јазикот на луѓето.

Голем број истражувања покажуваат дека при експериментите, животните страдаат. Ова е една од главните причини поради која организациите за заштита на правата на животните се обидуваат да стават крај на овие експерименти.

Истражувањата покажуваат дека во скоро 90% од случаите експериментите не се успешни бидејќи животните реагираат различно од човекот. Голем број лекови што биле тестирани врз животните и имале позитивен ефект, подоцна биле повлечени од употреба, зашто лекот кај човекот предизвикувал несакани ефекти. Исто така, за време на експериментот, животните се под голем стрес. Но и покрај овие факти, лабораториите и понатаму спроведуваат експерименти врз животните.

Непотребната и зачестена употреба на антибиотикот ја намалува неговата ефикасност. Често пати кај пациентите се развива отпорност на антибиотикот, антибиотикот едноставно не влијае врз бактериското заболување. Тоа резултира со употреба на зголемени дози со појако дејство кон микроорганизмите. Ваквото неодговорно однесување го поставува прашањето за лекувањето на идните генерации.

Антибиотиците треба да се употребуваат само доколку е неопходно, односно доколку постојат посериозни инфекции и само во случај ако се препорачани од лекар. Лекувањето со антибиотици треба да се избегнува. Поголемо внимание треба да се посвети на превенцијата од какви било болести со промена на начинот на живеење, односно со внесување на неопходните витамини и минерали, со консумирање на здрава храна што подразбира големо количество на овошје и зеленчук. На овој начин човекот го зајакнува сопствениот имунитет, а тоа придонесува организмот сам да се избори против болеста.

Дури и ако лекувањето со антибиотици не може да се избегне, сепак е неопходно да се употребуваат витамини и пробиотици кои помагаат телото полесно да се соочи со бактериите. Во спротивно, при долготрајна терапија со антибиотици се уништува црвената флора што, од своја страна, доведува до дополнителни здравствени проблеми, а и до несакани натамошни компликации. За да се спречи навиката секојдневно да се употребуваат антибиотици, треба да се преземат мерки за нивна рационална примена што треба да се применуваат од сите, пред сè од здравствените работници и фармацевтите. На тој начин се подигнува нивото на свеста за ризикот од претераната употреба на антибиотици. Антиби-

отиците треба да се употребуваат само за особено тешки бактериски инфекции, а не за полесни настинки или грип.

Се проценува дека 26 милиони животни секоја година се користат за научни и комерцијални цели. Животните се користат во многу експерименти што придонесуваат за развој на медицинските третмани, за утврдување на токсичноста во лековите, за козметички препарати и сл. За овие тестирања се користат различни видови животни, но најчесто глвци, стаорци, мајмуни, мачки, кучиња и сл. Во овој есеј, јас ќе се обидам да ги прикажам негативните последици од експериментирањето врз животните.

Експериментите со животните се сурови и нехумани. Животните што се употребуваат во тие експерименти често се подложни на присилна употреба на храна, им се нанесуваат повреди од различен вид со цел да се испита ефикасноста на некој крем или козметички препарат. Шампоните најчесто се тестираат врз зајациите така што на очите им се ставаат клипови за да не трепкаат. Потоа зајациите се оставаат во таа состојба една недела за да се покаже дали шампонот предизвикува иритациски ефекти на кожата.

Насилството е појава што се среќава во сите општества, во сите општествени слоеви, независно од степенот на образованието, од финансиската состојба или од социјалниот статус. Тоа се дефинира како употреба на сила, закана или злоупотреба на моќта кон друго лице. Тоа е однесување со кое еден член од семејството ги загрозува телесниот интегритет, душевното здравје или спокојството на друг член од семејството. Најчесто жртви на семејно насилство во семејството се жените, децата и старите изнемоштени лица. Во брачните семејни односи застапени се бројни форми и видови на семејно насилство.

Загадувањето на животната средина зема сè поголем замав и тоа е тема што во последно време е многу актуелна. Секојдневно преку медиумите добиваме информации за тоа колку животната средина во која живееме е загадена. Исто така, последниве години сме сведоци на многу природни катастрофи – земјотреси, цунами, промена на климата итн. Се претпоставува дека овие катастрофи се јавуваат како одговор на односот на човекот кон животната средина. Несоодветното третирање и депонирање на отпадот предизвикува здравствени и еколошки проблеми така што сè повеќе се зголемува бројот на лица заболени од најразлични болести, изумираат одредени видови растенија и животни, а

ефектот од сето тоа се гледа и во загадениот воздух, во водата и почвата, како и во недостигот од храна и вода за пиење.

8. ПАРАГРАФ

8.1. Параграф. Параграфите претставуваат структурни единици на еден есеј. Еден есеј, односно една една наротивна единица, содржи неколку поврзани параграфи кои во себе ја содржат и ја развиваат идејата на есејот. Значи, за да се пишува логички и ефективно, првенствено треба да се усоврши техниката на пишување параграфи. Параграфите го делат текстот на делови за да може читателот да види како се развива целиот есеј. Првиот ред на параграфот секогаш треба да е вовлечен. Со тоа се идентификува параграфот и со тоа тој се одделува од другите параграфи.

Мислите и идеите за одредена тема се изразуваат со помош на речениците. Повеќе поврзани реченици меѓу себе за одредена тема прават параграф. Секој параграф е логички поврзан со претходниот параграф или со тој што следи. Параграф е една единица од меѓу себе поврзани реченици за една мисла или за еден идеја, најчесто со големина од 100 до 250 зборови. Должината на параграфот може да варира и тоа зависи од целта на параграфот, информациите што ги содржи, како и од методот на развивањето на идејата. Параграфот не треба да биде ни прекраток, ни предолг. Параграфот не треба да биде составен од една или две реченици освен ако не станува збор за премин од еден во друг параграф, но не смее да биде и подолг од две или повеќе страници, бидејќи параграфите подолги од една страница не се толку ефективни. Сите параграфи во еден есеј или наротивна целина заедно се комбинираат за да ја изразат формата и намерата на целината. Еден есеј содржи неколку меѓу себе поврзани параграфи што ја развиваат главната идеја.

Параграфот претставува структурна единица и како таков тој ќе биде добар, ефикасен, ако биде здрава и цврста неговата внатрешна структура. Обично се укажува на два основни услова за валидност на еден параграф: единство и кохерентност.

а) Единството на параграфот се состои во тоа, во барањето во речениците што го сочинуваат, од почетокот до крајот да се развива една иста централна мисла (тема). Со други зборови, единството на параграфот ќе се постигне ако сите реченици, се однесуваат кон една основна тема која во него се развива. Во параграфот не треба да има реченици кои не се однесуваат на темата. Единството на параграфот се нарушува ако во него се вметнат реченици од друга, нова тема. Но треба да се внимава да не се изостават реченици кои се битни за значењето на темата и параграфот.

б) За да биде кохерентен, параграфот, сите реченици во него мора да сочинуваат една цврста логичка организирана целина, а тоа се постигнува така што речениците во него ќе бидат наредени според некој логички ред, т.е да бидат така организирани при што меѓу нив ќе постои една врска – хронолошка, причинска и сл., со прикладни премини од една до друга идеја, со доследност во граматичката структура и сл. Речениците од кои е составен параграфот што ја сочинуваат таа логичка врска треба да бидат јасни за читателот.

Како што во еден параграф треба да постои цврста поврзаност меѓу речениците, така треба да постои и цврста врска меѓу сите параграфи во есејот. Не треба од еден параграф нагло да се преминува на друг, а при тоа во нив да се зборува за различна тема, а да се поврзат само надворешно – со некој сигнал кој се користи за премин од еден во друг параграф.

8.2. Фази во пишувањето параграф. Постојат четири фази во пишувањето на секој параграф:

- А) фаза пред пишување на параграфот
- Б) фаза на пишување на параграфот
- В) фаза на проверка на напишаното во параграфот
- Г) фаза на финален производ

Фаза пред пишување на параграфот. Оваа фаза содржи неколку чекори:

1. Студентот внимателно размислува за она што сака да го напише. Користејќи ги техниките за избор и формулирање на темата, тој размислува и го запишува прашањето на кое сака да даде одговор. Некои прашања што може да се постават при тоа се: Како ќе одговорам најдобро на прашањето?, Кој е најважниот сегмент од мојот одговор?, Како да напишам главна реченица за најважниот сегмент од мојот одговор?, Кои факти или идеи може да ги искористам за да ја поддржам главната реченица?, Како да се направи параграфот интересен? Дали имам доволно податоци за темата?, Каде може да најдам повеќе податоци? и сл.

2. Одговорите на сите овие прашања, студентот ги запишува во својата тетратка. Тоа му помага да ги организира сопствените мисли и да открие што ќе напише во параграфот.

3. Потоа, студентот ги запишува во тетратката фактите што му помагаат да одговори на прашањето;

4. Многу важно е студентот да ги открие причините поради кои читателите би биле заинтересирани за оваа тема, како и да се запраша зошто е толку важна темата што ја одбрал.

5. Една од најтешките активности е да се напише главната реченица во параграфот. Таа треба да биде поврзана со најважниот дел од темата. Таа се провлекува во текот на пишувањето на целиот параграф;

6. Фактите и идеите треба да бидат организирани на таков начин што ќе се развива главната идеја. Откако студентот ќе се одлучи за најважната поента на параграфот, тоа треба да им се каже на читателите според одреден редослед. Треба да се одлучи кои факти и идеи ќе ја поддржуваат главната идеја во параграфот. Студентот треба да запишува белешки што ќе го водат низ пишувањето на параграфот.

Фаза на пишување на параграфот. Оваа е фаза кога идеите се запишуваат со помош на реченици. На почеток се запишува главната реченица, потоа речениците што ја поддржуваат главната реченица и на крај заклучната реченица или парафразата. Треба да се пишува едноставно и јасно, а фокусот да е на главната идеја. Доколку е потребно, студентот може да користи и реченици за да најде зборови со кои соодветно ќе ја претстави идејата.

Фаза на корекција на напишаното во параграфот. Откако ќе се напише параграфот, студентот ги проверува грешките и пропустите и ги коригира. Во оваа фаза треба да се внимава на следното: правописни пропусти, дали секоја реченица има подмет, дали постои согласување меѓу прирокот и подметот, проверка на глаголското време што се употребува и на смислата на секоја реченица. Исто така, треба да се провери стилот и организацијата: дали параграфот има главна реченица, дали речениците се фокусирани околу главната идеја, дали параграфот има заклучна реченица, дали сите реченици се фокусираат околу главната идеја, дали параграфот е интересен.

Фаза на финален производ. Оваа е фаза кога параграфот му се покажува на наставникот и се бараат од него некои идеи за да се подобри пишувањето.

8.3. Видови параграфи. Постојат повеќе видови параграфи: воведен, завршен и стандарден. Правилата што овде се воведуваат се однесуваат на формалното академско пишување, а не на пишување за весници и сл. Со право се вели дека пишувањето на воведниот и завршниот параграф се едни од најтешките активности во пишувањето на есејот. Овие два параграфа ја врамуваат мислата и ги поврзуваат идеите.

8.3.1. Воведен параграф. Секој есеј неопходно содржи воведен параграф. Воведниот параграф е особено важен, затоа што токму тука се навестува темата за која ќе се пишува и се поставува тезата. Често пати во воведниот параграф може да се забележи креативноста на студентот, зашто постојат безброј начини да се започне еден есеј или параграф. Пожелно е воведниот параграф да започне на интересен начин за да го привлече вниманието на читателот. Вовед со некоја приказна, некој цитат, интересно прашање или некој пример, некоја кратка анегдота, хипотетичка случка и сл., може да ги натераат читателите да видат зошто е оваа тема важна и да им послужи како покана за интелектуална конверзација. Анегдотите, случките или цитатите треба да бидат претставени како докази и објаснети. Овие податоци треба да бидат колку што е можно пократки заради тоа што, ако се премногу долги, читателот може да се изгуби во тој вовед и да изгуби интерес да чита понатаму. Воведниот параграф може да има различна должина. Кај кратките есеи, од 900 до 1200 зборови, воведниот параграф има најчесто од 100 до 250 зборови. Кај есеите што се подолги, воведниот параграф може да биде претставен преку неколку параграфи, а кај книгите воведот може да претставува цела една глава.

Воведниот параграф е многу тежок дел за пишување и тој има важна функција. Познати се многу стратегии за тоа како да се напише воведот. Со овој параграф треба да се направи впечаток. Кај читателот се јавуваат првите импресии за темата, односно генерален впечаток за целиот текст. Недоволна организација, грешки, монотон вовед оставаат негативен впечаток. На читателот треба да му се даде до знаење темата што ќе се елаборира, како и причините поради кои е таа важна. Воведот треба да ја содржи главната идеја на цел текст, аргументите што ќе се користат и планот на работата во цел текст. Воведот треба да го предизвика интересот на читателот и да го натера да го прочита цел текст. Воведниот параграф, најчесто завршува со тоа што во него се поставува тезата на есејот.

8.3.2. Структура на воведниот параграф. Воведниот параграф содржи: главна реченица, три до пет реченици со информации што ја развиваат главната реченица. Тие треба да ја прошируваат идејата дадена во главната реченица. Потоа, следува реченица што ја претставува тезата со три причини, односно три аргументи. Потоа, се пишува заклучна реченица со која се сумира кажаното. Во целиот воведен параграф треба да се внимава на кохеренцијата. Преодот кон следниот параграф, односно кон првиот параграф од телото, се разликува од преодот меѓу параграфите на телото. За тоа се употребуваат веќе споменатите сигнали

и поврзувачки зборови. Исто така, постои разлика во преодот од третиот параграф на телото кон завршниот параграф.

8.3.3. Аргументи. Во формулацијата на тезата, треба да се наведат три аргументи кои одат во прилог на одбрана на избраниот став. Значи, аргументот е исказ преку кој се застапува избраниот став. Аргументите не се лични размислувања, перцепции и верувања. Тие се логички заклучоци што произлегуваат од фактите и имаат улога да ја поддржат избраната теза, афирмативна или негативна. Секој аргумент мора да задоволува одредени критериуми во однос на содржината што ја опфаќа, како и во однос на начинот на кој е структуриран. Секој аргумент е изграден од четири елементи: тврдење, објаснување, докажување и поврзување. Тврдењето треба да се формулира во вид на потврдна реченица, што треба да биде јасна и концизна и не треба да содржи објаснување. На пример, *Абортусот треба да се забрани затоа што е убиство со умисла*. Ова тврдење застапено во тезата, само по себе не значи ништо. Тврдењето треба да се објасни. Служејќи се со теоретски претпоставки, студентот мора да ја докаже вистинитоста на тврдењето што го формирал, со цел тоа да биде земено како релевантно при донесување на одлуката за прифаќање или отфрлање на тезата. На крај, аргументот треба да се докаже. Логиката на објаснувањето го зацврстува тврдењето, но тоа не е доволно за да биде земено како вистинито. Покрај објаснувањето, студентот треба да се потруди поблизу да го прикаже, т.е. да го илустрира она што се тврди. За таа цел, при аргументацијата се користат факти, примери, податоци и сл., преку што се потврдува севкупната вистинитост на аргументот.

На пример,

Општа тема: *Абортус*

Тема на есејот: *Не за абортусот*

Главна реченица: *Абортусот треба да се забрани* – Главната реченица треба да ја содржи идејата на целиот параграф, т.е. идејата која понатаму целиот есеј ќе ја „брани“. Главната реченица во воведот мора да е поврзана со главната идеја во есејот и неа да ја поддржува. Секоја реченица во параграфот мора да ја поддржува напишаната или имплицитаната главна реченица за темата. Таа централна мисла мора уште веднаш да се истакне и да биде јасна и воочлива. Главната реченица е, всушност, поврзана со избраната и формулирана тема.

Три до пет реченици што ја развиваат главната реченица – *Забраната на абортусот е едно од најконтроверзните прашања денес, што предизвикува голем интерес, како од научната така и пошироката јавност. Иако не постои согласност во ставовите, се чини дека се*

погласни противниците на абортусот. Тие укажуваат дека е абортусот појава што има негативни импликации во општественото живеење. Овој став наоѓа поддршка во фактот дека ... овде се наведуваат трите аргументи во прилог на негативниот став кон абортусот. Аргументите треба да ја објаснуваат, илустрираат, докажуваат и покажуваат веродостојноста на главната реченица.

Аргумент 1: *Абортусот е убиство со умисла*

Аргумент 2: *Абортусот го намалува наталитетот*

Аргумент 3. *Абортусот го загрозува здравјето на жената*

Теза: *Абортусот треба да се забрани затоа што е тој убиство со умисла, за да се зголеми наталитетот и за да се заштити здравјето на жената.*

Активност: Тезата е солидно поставена, но содржи некохерентна структура. Откријте за што станува збор.

Заклучна реченица: Оваа реченица се сведува само на повторување или парафразирање на главната реченицата, односно нејзина функција е да ја повтори темата или она за што се зборува во целиот параграф – *Од негативните импликации од абортусот, произлегува дека тој треба да се забрани.*

Или, друг пример,

Општа тема: *Евтаназија*

Тема на есејот: *Легализација на евтаназијата*

Главна реченица: *Евтаназијата треба да се легализира*

Три до пет реченици што ја развиваат главната реченица

Аргумент 1: *Право на избор*

Аргумент 2: *Страдање на болниот*

Аргумент 3: *Страдање на семејството*

Теза: *Евтаназијата треба да се легализира затоа што тоа е право на личноста на избор, за да се прекине агонијата на болниот, како и за да се спречи страдањето на семејството на болниот.*

Заклучна реченица: *Легализацијата на евтаназијата станува неопходност.*

8.3.4. Стратегија за пишување воведен параграф

а) На почеток треба да се запише тезата, зашто целиот есеј, всушност, претставува одговор или реакција на она што е поставено со тезата. Како што е веќе спомнато, тезата не треба да биде премногу широка и генерална, односно општа. Често пати, затоа што е премногу тешко, воведот се пишува откако ќе се напишат параграфите на телото. На тој начин, студентот е сигурен дека есејот е една кохерентна целина. Може да се напише пробен воведен параграф, а потоа да се измени. Најдобро

е да се започне така што ќе се „зграпчи“ вниманието на читателот. Тоа се постигнува, на пример со некое сценарио во вид на загатка, некоја неочекувана анегдота, прашање што провоцира и сл.

б) Треба да се внимава на првата реченица зашто таа треба да кажува нешто корисно на интересен начин. Исто така, пожелно е да се избегнуваат фрази од типот Во овој труд јас ќе зборувам за ... Оваа реченица навистина упатува на главната идеја, но таа не е воопшто интересна. Она што се сака да се каже треба да биде кажано во вид на декларативна реченица. Би било повеќе убедливо ако се каже дека Х го вреднува образованието наместо студентот да ни кажува оти ќе зборува за тоа. Потребна е самоувереност. Не може да му се верува на студентот, ако тој сам не верува во тврдењето.

Оцена на првата верзија. Откако ќе се напише првичната верзија, најдобро е да се пристапи кон т.н. оценување од другите студенти, односно треба да му се даде воведот на друг студент да го прочита и да каже што очекува дека ќе се дискутира во есејот, дали е јасно кој вид аргументи ќе се употребуваат и сл. Ако читателот може да го предвиди остатокот од есејот, тогаш воведот е добар.

8.4. Неелективни воведни параграфи

а) Не е ефективно да се пишува вовед во кој се наведуваат само неколку реченици, особено ако се двосмислени и не кажуваат ништо значајно.

На пример, Ропството е една од најголемите трагедии на човештвото. Има голем број различни аспекти за ропството. Секој од нив разгледува различен проблем за поробените луѓе. Не е ефективно ако повторно се тврди веќе изнесената теза.

б) Исто така, не е ефективно да се почне со вовед т.н. вовед речник. Овој вовед се користи кога се почнува со дефиниција за еден или повеќе зборови во зададената задача. Овој вовед не е воопшто интересен зашто секој може да отвори речник и да даде дефиниција. Речникот не го зема предвид контекстот во кој треба да се напише есејот и не нуди детални и специфични информации. Ова е многу употребуван вовед, но не е најуспешен. За да биде овој вовед, сепак интересен, потребно е студентот, на пример, да даде сопствена дефиниција на одреден поим во рамките на задачата.

в) Ако студентот се обидува да најде авторитет за да го спомне во воведот, треба да се побара некој што е важен.

г) Вовед наречен од почетоците на човештвото е општ и подразбира да се кажат неколку реченици кои ќе кажат зошто е важна таа и таа тема од почетоците на човештвото. Тој параграф е многу општ и тешко

успева да се поврзе со тезата. Се пишува кога нема што да се каже и затоа не е ефективен.

На пример, Од почетоците на човештвото, ропството е проблем во човечката историја.

д) Вовед т.н. извештај за книга. Овој вовед дава информации за авторот на книгата за која студентот пишува, кажува за што е книгата и дава основни информации за книгата. Овој вовед се употребува кога се сака да се пополни простор затоа што тоа е удобен и познат формат. Но не е ефективен затоа што нуди информации што читателот веќе ги знае и што не се релевантни за тезата.

На пример, X напиша своја автобиографија во таа и таа година. Таа се објави во таа година во издание на таа и таа куќа. Во неа тој го опишува сопствениот живот.

8.5. Активности: Прочитајте ги следните параграфи. Напишете ги нивните структурни делови. Во сите параграфи не може јасно да се видат структурните делови или, пак, воопшто не се застапени. Во тој случај, преработете ги параграфите (со информациите дадени во нив), користете ги средствата што обезбедуваат кохезија на мислата и потоа, напишете ги структурните делови. Укажете на деловите што претставуваат неефективни воведи. Направете ги ефективни.

Евтаназијата или како што некои ја нарекуваат милосрдно убиство или убиство од сожалување сè повеќе станува проблем на современото живеење. Таа подразбира намерно прекинување на животот со цел да се отстранат болката и страдањето на оној што веќе ја изгубил смислата на животот. Велам не за евтаназија, не за предвреме пресудена смрт. Никој не може смее да одлучува кога и под кои околности да се прекине нечиј живот, затоа што никој не смее да го загрози правото на живот на секој човек, да ги наруши Божјите закони и да ја прекрши Хипократовата заклетва.

Во денешно време сè повеќе млади жени се одлучуваат на абортус. Но дали е таа навистина правилна одлука. Жените што извршиле абортус најчесто се осудувани од околината. Абортусот често се смета за убиство и многумина не го дозволуваат во никој случај. Од религиска гледна точка, абортусот е исто така осуден и се смета за грев. Уште и се тврди дека е абортусот морална грешка која го инволвира и Бог. Од друга страна, пак, постојат и луѓе што мислат дека абортусот треба да биде едно од основните права на жените. Питер Сингер, филозоф и најпознат биохемичар на планетата, смета дека човечките суштества немаат интринзично право на живот. И покрај тоа што ова тврдење ја

иритира јавноста, сепак не може да се одрече дека сите жени имаат право на избор за иднината на сопствениот живот и никој не треба да ја забрани нивната слободна волја. Сме навикнале да ги осудуваме одлуките на други луѓе без притоа да се запрашаме што е она што довело до таква одлука. Ретко се прашуваме што чувствува жената што се одлучила на абортус.

5. јуни е меѓународен ден кога се одбележува заштитата на животната средина под мотото: Седум милијарди соништа, една планета. Троши претпазливо“. Ширум светот се организираат најразлични настани и активности кои ги пренесуваат пораките за одржување на чиста и здрава животна средина. Овој ден е повод, голем број меѓународни организации, институции и поединци да преземат конкретни акции за заштита на Земјата и природните ресурси. Но дали е доволен само еден ден за доброто на планетата и што треба да се направи за да се обрне повеќе внимание за зачувување на животната средина? Имаме закони, но за жал тие сè уште не почнале да функционираат. Заштитата не се однесува само на поединци, таа треба да се подигне на глобално ниво. Но првенствено треба да се подигне свеста кај луѓето. Најголем и единствен виновник за еколошката катастрофа што ѝ се случува на животната средина во која живееме е човекот. Заради тоа мора да се влијае на будуење на свеста на луѓето од најрана возраст.

Евтаназијата претставува убиство од милост, лекарот им овозможува лесна и безболна смрт на пациентите со неизлечиви болести и со неиздржливи болки. Но постои ли добра смрт? Секое одземање на човечкиот живот е убиство. Лекарите немаат право да го одземат правото на туѓиот живот. Нивната работа е да им помагаат на пациентите, а не да ги убиваат. Тие треба да им помагаат на пациентите, да им влеваат надеж затоа што медицината е многу напредна и чуда постојано се случуваат – голем број неизлечиви пациенти се излекувале и продолжиле со својот живот.

Смртната казна продолжува да биде контроверзна тема во современото општество. Библијата вели: око за око, заб за заб, или во овој случај живот за живот. Но ако го убиваме убиецот, зошто не го измачуваме мачителот, или не го силуваме силувачот? Дали смртната казна е разумен начин да се оправда злосторството? И ако е, што потоа? Ние сме подобри од убиецот со тоа што ќе му го одземеме животот? Не, само стануваме полоши, стануваме убијци и според некоја моја логика следните на електричниот стол. Јас сум строго против примената на смртната казна како правна санкција, а во продолжение следува и зошто. Иако

против смртната казна има многу да се пишува, сепак ќе се ограничам на неколку, според мене, поважни аргументи.

Евтаназијата е една од најконтроверзните теми на денешното општество која поттикнува голем број етички прашања. Тоа е олеснување на смртта кое претставува еден вид на витештво: витезите ги убивале тешко ранетите, не ги оставале да се мачат или да паднат во рацете на непријателот и да завршат во уште потешка смрт. Не случајно се вели дека евтаназијата е убиство од милосрдност, според мене прекинувањето на болката и агонијата кај терминално болните лица е едно од најголемите човекови права кое може да се реализира само со евтаназија. Во повеќето случаи на евтаназија постои сериозна можност за донирање на здравите органи од лицето чиј живот згаснува – шанса за друг живот да биде спасен. Понатаму, третманите за лекување на лица кои боледуваат од неизлечива болест се многу скапи, семејството прави напори да овозможи средства, а државата е во загуба бидејќи добар дел од лекувањето на терминалните болести се плаќа од државната каса. Без друго, многу поборници против евтаназијата ќе се потпрат на етиката и ќе речат дека со евтаназијата се прекршува Хипократовата заклетва за хуманост што ја даваат сите доктори, но поголема нехуманост е да се остави еден човек да се измачува и да трпи болки кои ниту еден лек не ги смирува.

8.6. Поддржувачки параграфи. Параграфите што ја развиваат и ја поддржуваат главната идеја изнесена во воведот го прават телото на есејот. Тие се викаат поддржувачки или стандардни параграфи. Секој параграф му укажува на читателот дека со него почнува нешто ново, дека се развиваат нови мисли, но останува истата основна тема. Премиорот од еден параграф во друг треба да биде логичен и природен. Во поддржувачките параграфи, всушност, се елаборираат трите аргументи наведени во тезата. Секој поддржувачки параграф се состои од еден аргумент што ја рефлектира гледната точка на студентот и е илустрација на неговото размислување и на ставот што го зазел. Секој од аргументите се претставува во посебен параграф, па според тоа телото на есејот го сочинуваат три поддржувачки параграфи.

8.6.1. Структура на поддржувачкиот параграф. Поддржувачкиот параграф ги содржи следните елементи:

а) Главна реченица – се однесува на една поттема, односно на еден аргумент, наведен во тезата. Главната реченица во поддржувачкиот параграф, всушност, ги претставува причините поради кои треба да се забрани абортусот. На пример, главната реченица во првиот параграф

од телото се однесува на тоа дека абортусот претставува еден вид убиство со умисла;

б) Потоа се пишуваат **неколку поддржувачки реченици што ја објаснуваат и развиваат идејата**. Овие реченици ги претставуваат доказите. Доказите може да бидат изложени во вид на статистички податоци, цитати или анегдоти, сведочења на очевидци и сл. Тие треба да се интерпретираат колку што е можно појасно за читателот да ја разбере темата така како што ја разбрал студентот, зашто ако не се објаснат, не може да се очекува дека читателот ќе го разбере напишаното на правилен начин. Доколку не се објаснат доказите, може да се сфатат на поинаков начин и да ја изгубат вредноста и важноста што ја имаат за студентот. Може дури да се стекне впечаток дека тие не се вистинските докази за темата.

в) Откако ќе се изнесат доказите, тоа е најава дека ќе се сумира темата. Параграфот завршува со заклучок или со сумирање на главната тема. Во поддржувачките параграфи, исто така, треба да се води сметка за кохеренцијата и да се употребуваат конструкции што ја овозможуваат таа кохеренција.

На пример,

Сигнал или поврзувачки збор: *Прво*

Поддржувачки параграф 1 – Главна реченица: *Прво, абортусот е практично убиство.*

Три до пет реченици што ја развиваат главната реченица – поддржувачки реченици: *Абортусот е убиство со умисла што според закон се казнува. Ние кон абортусот се однесуваме како кон нормална појава. Е, па, тоа не е ниту нормална, ниту природна појава што треба да ја оправдуваме со зборовите: беше грешка или останав сама или не сакам уште едно дете... Ако ја земеме предвид улогата на средствата за контрацепција и на средствата за информирање, едноставно нема одбрана за овој чин.*

Заклучна реченица – сумирање и преод кон вториот параграф од телото: *Значи, абортусот е еден вид убиство, и денес во услови на масовна информираност на јавноста и во услови на достапност на разни видови средства за контрацепција, тој не смее да биде прифатлива опција.*

Сигнал или поврзувачки збор: *Друго*

Поддржувачки параграф 2: – Главна реченица: *Друго, никој нема право да носи одлука за абортус.*

Три до пет реченици што ја развиваат главната реченица – поддржувачки реченици: *Кој нам ни дава за право да си речеме: Не овој живот не заслужува да започне, мене (нам) ова дете ќе ми (ни) донесе*

само проблеми, Не, ова суштество воопшто не е ни дете, тоа е само куп клетки што ништо не значат, а можат да го променат негативно нашиот живот. Не ова ќе ја уништи мојата кариера, ќе ми ја скрати младоста, ќе ми (ни) го скрати животот – а за тоа виновни ќе бидат непросиените ноќи исполнети со плач итн. Кој ни дава право да судиме и да одлучуваме, кој ни дава право да кажеме крај на живот кој штотуку започнал.

Заклучна реченица – сумирање и преод кон третиот параграф од телото: *Според тоа, ние немаме право да носиме одлука за абортус и со тоа да ставиме крај на еден живот.*

Сигнал или поврзувачки збор: *Трето*

Поддржувачки параграф 3: – Главна реченица: *Трето, абортусот го загрозува здравјето на жената.*

Три до пет реченици што ја развиваат главната реченица – поддржувачки реченици: *Од медицинска гледна точка, знаеме дека по извршен абортус шансите за повторно забременување се многу мали, а во некои случаи тоа е потполно невозможно. Со секој абортус ние му велíme стоп на детето кое ќе сакаме еден ден да го имаме и тоа нека ни биде првата и последната мисла – доколку некогаш се определуваме за опцијата да за абортусот.*

Заклучна реченица: *Оттука, одбирајќи го абортусот, жената го загрозува сопственото здравје и ги намалува шансите за повторна бременост.*

Следната листа може да послужи за проверка на елементите на стандардниот параграф:

Листа за проверка на поддржувачкиот параграф

Дали параграфот започнува со главна реченица?

Дали параграфот започнува со преоден сигнал, по кој следува главната реченица?

Дали по главната реченица има објаснување и натамошна разработка што помага за нејзино појаснување?

Дали се доказите јасно воведени и претставени? (овде треба да се вклучи изворот на информации – автор, книга, труд и сл.)

Дали доказот е парафразиран или претставен само со цитат?

Дали има соодветна документација за доказот?

Дали доказот е објаснет откако е воведен за да може читателот да го разбере значењето и важноста на доказот?

Дали параграфот завршува соодветно – со сумирање и со преод кон следната теза?

8.7. Активности: Параграфите подолу се составен дел на телото на есејот. Откријте за кој дел од телото на есејот станува збор. Кажете што Ви помогна во откривањето. Согледајте ги пропустите во параграфите. Обидете се да ги изделите елементите што ја претставуваат структурата на поддржувачкиот параграф. Во некои од параграфите, структурата не е јасно изразена или воопшто не постои. Во тој случај, преработете го параграфот за што појасно да се согледаат структурните елементи. Имајте ги предвид средствата што ја обезбедуваат кохеренцијата на текстот. Водете сметка за алтернативата.

Прво, во Парламентот на Советот на Европа потврдено е неприкосновеното право на живот, но, исто така, и неприкосновеното право на смрт, односно право човекот сам да одлучува кога ќе настапи моментот за прекинување на неговите витални функции. Според европските закони, неизлечиво болните може да подготват законски документ во кој ќе биде запишана желбата на пациентот за исклучување од реанимациската апаратура. Во САД постојат здруженија и невладини организации што се посветени на идејата за промоција на достоинствена смрт како основно човеково право, покрај другите права. Овие организации се непрофитабилни и имаат за цел на заинтересираните да им обезбедат почитување на нивната волја во однос на одлуките за смртта, во моментот кога ќе стигнат во терминалната фаза.

Прво, никој не смее да ги загрози слободата и правото на живот. Тие се скапоцени вредности. Живееме во време на секојдневни научни откритија и во секој момент може да биде пронајден лек или метод за болести за кои нема лек. Човекот е по природа оптимист, верува дека постои подобро утре и дека надежта секогаш умира последна. Никој не смее некому да му го одземе животот.

Како прво, според Хипократовата заклетва лекарот е должен да се бори до крај за животот на пациентот, а не да се откаже од неговото лекување. Кај пациенти кои боледуваат од неизлечива болест во нејзиниот краен стадиум, лекарот максимално се залага да му ги ублажи психосоматските болки и се грижи за квалитетот на неговиот живот. Ако лекарот се откаже од оваа своја мисија, тој се откажува и од она што се определил да биде негова професија и животна определба.

Улогата на лекарот е да го спасува човечкиот живот, а не да му помага на пациентот да умре. Тоа го налага и неговата професија и Хипократовата заклетва. Лекарот, во никој случај, не смее да стане крвник или целат, а болницата да се претвори во кланица на човечки животи.

Дури и кога станува збор терминално болни во својот краен стадиум, тој треба да се интересира за ублажување на психосоматските болки на пациентот, во мерата на возможност. Со заклетвата секој лекар етички се обврзува: „ќе го следам системот или методот, кои, во согласност со мојата способност и проценка ќе ги сметам за полезни за моите пациенти и ќе се воздржувам од сè што е штетно. Нема да му дадам смртоносен лек на никој што тоа го бара, ниту некому ќе му дадам таков совет“. Со евтаназијата се поништува оваа заклетва и лекарот прави убиство наместо да спасува.

Како втор аргумент би го навела фактот што многу затвореници во минатото биле убиени пред да биде докажана нивната невиност, кое е тесно поврзано со големата желба за одмазда. Употребата на смртната казна го зголемува ризикот од егзекуција на невини луѓе. Постојат многу документирани случаи каде што ДНК тестирањата покажале дека многу невини луѓе биле погубени. Смртната казна сама по себе наметнува неотповиклива одлука. Осудувањето на погрешен човек на смртна казна е најголемата грешка што може да се направи и не смее да се дозволи да дојде до нејзино извршување, затоа што потоа нема враќање назад. Статистиката покажува дека на секои осум погубени луѓе, има еден човек кој воопшто не требало да биде осуден. Оваа статистика би можела да се зголеми во иднина, доколку смртната казна не биде целосно укината. А кои се причините кои доведуваат до убивање на погрешна личност? Освен мотивот за што побрза одмазда, тука се вбројуваат уште неколку други причини, од кои ќе ги издвојам следните две.

Потоа, кога се работи за една толку чувствителна тема како што е евтаназијата, не може а да не се спомене надежта. Надеж! Тоа е толку силен збор, нешто што го чувствува секој, чувство кое не води по нашиот пат. Медицински е докажано дека надежта има определен ефект на нашиот имунолошки систем и, всушност, може да помогне многу во лечењето на некоја определена болест. Плацебо ефектот е, исто така, медицински феномен чии ефекти се резултат на надеж од што произлегува дека надежта е решение на многу проблеми, само што луѓето понекогаш понесени од болката за болна блиска личност, забораваат дека таа постои и кај болните луѓе.

За опасноста што може да ја претставуваат за другите луѓе, доволно е да се спомне бројот на сообраќајни несреќи во САД. Во 2008 имало 2 739 лица малолетници кои загинале во сообраќајка. Во 2010 во Македонија се регистрирани 12 500 сообраќајни несреќи во кои учесници биле малолетници. Нивното внимание може лесно да се одвлече и тие се

изложени на голем ризик. Значи, малолетниците не може да ја разберат важноста и одговорноста од поседување возачка на таа возраст.

Меѓутоа, останува отворен за интерпретација уште еден аргумент во полза на ставот за абортусот. Правото на избор е основно човеково право. Но што, всушност, значи изборот во социјалниот контекст на абортусот. Кои се социјалните консеквенции што произлегуваат од статусот на абортусот во едно демократско општество. Правото на избор на жената да направи или да не направи абортус е нејзино неприкосновено право. Доколку општеството го забрани абортусот, општеството го прекршува правото на жената да донесува одлуки за сопственото тело. Дебатата дали фетусот е личност или не останува отворена за интерпретација од поддржувачите на една од двете спротивставени страни. Општествениот конфликт ја открива нееднаквоста со која жените се соочуваат во општество во кое абортусот претставува социјална стигма и носи негативна промена. Доколку на жената ѝ се одземе правото на избор, тоа ќе предизвика општествена неправедност. Одземањето на правото на избор на жената означува одземање на нејзината слобода, а одземањето на слободата на кое било човечко суштество подразбира социјална нееднаквост.

Од една страна се садат дрвја, а отпадот од ПВЦ материјал се рециклира. Но од друга страна, се градат фабрики во близина на населени места. На пример, во Холандија скоро 70% од населението вози велосипед и се преземаат многу активности за да се спречи загадувањето. Исто така, и во други земји степенот на култура е далеку повисок и се почитуваат еколошките норми и параметри. Во развиените земји има посебни корпи за отпадоци од хартија, за пластика или за стакло, а кај нас и покрај тоа што постојат контејнери, луѓето ѓубрето го фрлаат кај ќе стигнат.

8.8. Активности: Прочитајте ги параграфите. Откријте за кој дел од телото на есејот станува збор. Најдете ги пропустите во параграфите. Обидете се да ги изделите елементите што ја претставуваат структурата на поддржувачкиот параграф. Во некои од параграфите, структурата не е јасно изразена или воопшто не постои. Во тој случај, преработете го параграфот според елементите што ја прават структурата. Дадени се и неколку споени параграфи. (петпараграфскиот есеј треба да има три поддржувачки параграфи). Согледјате со кои зборови е направен преминот меѓу параграфите. Во некои параграфи не постојат сигнали. При преработка на параграфот, задолжително поставете сврзувачки

зборови. Водете сметка за кохерентноста меѓу зборовите, речениците и параграфите, како и за алтернативата.

Животните се различни од човекот. Поради тоа не може да се каже дали еден ист производ влијае исто врз животните и врз човекот. Едно истражување покажало дека еден посебен вид пилула за спиење врз животните имала влијание, но ефектите од истата пилула имале различно влијание врз човекот. Како резултат на употребата на оваа пилула околу 10 000 бебиња се родени со деформитет.

Животните страдаат исто како и луѓето, па затоа треба да се забранат какви и да било тестирања. Ние ги дискриминираме животните бидејќи сметаме дека тие немаат когнитивни способности да ги искажат болките што им се нанесуваат. Всушност, истото однесување го покажуваме и кон луѓе кои страдаат од ментални нарушувања.

Законот за благосостојба на животните не успева да ги спречи овие ужасни случаи. Од религиска гледна точка, ниту една вера не пропагира дека животните треба да се повредуваат, туку да се чуваат и штитат. Експериментите со животни не се ниту етички. Голем број животни се затворени во кафези во лаборатории, се чувствуваат осамено и уплашено.

Забраната за абортус можеби би го зголемила наталитетот во земјите, но истовремено би го загрозила здравјето на жените што биле принудени да донесат одлука спротивна на нивната волја. Сепак, жената не треба да одлучува сама за абортусот, мажот ги има истите права како и жената. А оптимално е донесената одлука да е заедничка.

Доколку во некои земји абортусот би бил забранет со закон, сепак ќе има жени што ќе се одлучат на абортус, а тоа би се вршело во нелегални установи и притоа нивниот живот би бил загрозен со трајни последици, а за жал можеен е и фатален исход.

Во одредени ситуации абортусот претставува добро решение. Доколку се открие дека плодот што го носи жената има одредени деформитети или други сериозни заболувања, на пример срцеви или респираторни. Тие би го отежнале животот на бебето по неговото раѓање. Доколку детето родено со деформитет или со одредено заболување остане во живот, тоа ќе се судри со суровата реалност во нашето општество, зашто знаеме дека овие лица тешко се прифаќаат од општеството, а тоа го отежнува животот и на детето и на неговите родители.

Покрај тоа, жената може да биде сексуално злоупотребена и притоа да дојде до несакана бременост. Поради таквата бременост жената обично не го посакува плодот и за неа најдоброто решение е абортусот.

Затоа, кога се вели да се подигне свеста на луѓето, се мисли на трудот што треба да се вложи за да се одржи чиста животната средина. Се знае каде се фрла ѓубрето, покрај тоа треба да се штеди електричната енергија, помалку да се употребуваат автомобилите. Ако се продолжи на овој начин, храната, водата и енергијата на долг рок нема да се доволни за исхрана на светското население.

Според извори на ОН, во светот годишно се фрлаат околу 1, 3 милијарди тони храна. Истовремено, Светската програма за храна соопшти дека околу 800 милиони луѓе гладуваат. Доколку производството и потрошувачката не се одржуваат на сегашно ниво, до 2050 г. за сите да се најадат ќе бидат потребни три планети. Природните ресурси на Земјата не може да се заштитат само со промена на стилот на живеење.

Најсан Сахба од Програмата за заштита на животната средина на ОН вели дека ако седум милијарди луѓе променат само една насока на одржлива промена на живеење, тогаш нашата планета може да успее да се регенерира на природен начин. Тој опоменува дека за да се заштити климата, неопходно е да се избегнува користење на пластични шишиња, а да се користат пакувања за еднократна употреба и пластични кеси.

Семејното насилство, како најзастапен вид насилство денес во целиот свет, претставува злоупотреба на моќта и контрола врз членовите од семејството што имаат помала моќ. Контролата е не само физичка туку и економска и социјална.

Честа појава е и насилството во бракот кое се манифестира како нарушување на физичкото, психичкото и емоционалното здравје на едниот брачен другар или партнер во врската. Ова насилство подразбира секвако физичко, сексуално, психичко или економско малтретирање на жената од страна на мажот.

Исто така, доста често се среќаваме со емоционално или психолошко малтретирање, кое вклучува приватно или јавно понижување на личноста, контрола за тоа што жртвата смее и не смее да прави, криење информации, намерно да се направи нешто за жртвата да се чувствува потценето и засрамено, изолирање на жртвата од пријателите, семејството и сл.

Жените што се емоционално малтретирани често се чувствуваат како да не се познаваат самите себе. Всушност, тие чувствуваат дека другиот има целосна контрола над нив. Тие најчесто страдаат од депресија која ги става во зголемен ризик од самоубиство, прекумерно консумирање храна, лекови, дрога и алкохол.

Постојат и други видови семејно насилство: економското, физичкото, сексуалното и сл. Во сите од нив последиците што произлегуваат се со големи размери. Кај жените кои се жртва на некои од овие насилства

се јавуваат промени во однесувањето кон децата. На пример, тие се неспособни да им покажат на децата доволно внимание, љубов и топлина, имаат чувство дека се неподобни за мајчинство и родителство, покажуваат неуспех во воспитните активности, ги губат авторитетот и почитувањето од децата, емотивно се оддалечуваат, применуваат насилни форми во обидите за воспитување, имаат чувство на вина итн. Децата кои живеат во средина во која е присутно семејно насилство не се само посредни туку и директни жртви, иако никој не врши насилство над нив. Насилниот настан има огромно влијание врз менталното здравје на децата и предизвикува трајни лузни во нивната душа што никогаш нема да избледат и да исчезнат. Доволно е само да се расте во таков дом, да се гледа и да се слуша, да се живее во страв од тоа што се случува а со тоа и детето станува жртва на одреден вид малтретирање, дури и ако нему никој не му се заканува.

Децата што живеат во вакви семејства имаат проблеми во учењето, тешко наоѓаат пријатели, повлечени се и затворени, исплашени и склонни кон ризично однесување.

Често се случува мајките што се жртва на семејно насилство да не успеат да им се посветат на своите деца, да им дадат доволно љубов и внимание и поддршка која им е најпотребна. На овој начин не се задоволени основните развојни потреби на детето. Некогаш и насилникот, најчесто таткото, е виновен за тоа, затоа што не се грижи за тоа какви трауми предизвикува неговото однесување кон децата и како тоа влијае врз нивниот натамошен развој.

Обезбедување на сигурност и заштита на жртвата од идно насилство, односно помош за надминување на последиците од доживеаното насилство, како и создавање услови за интеграција на жената во социјалната средина се основните услови кои треба да се задоволат при преземање на мерки за заштита. Мерките за заштита се преземаат од страна на Центрите за социјална работа и граѓанските организации кои обезбедуваат директни услуги за жртвите од семејното насилство.

Сите што знаат или се сомневаат дека во некое семејство се врши семејно насилство и дека децата се сведоци на насилството, треба тоа да го пријават. Ова се однесува на соседите кои често може да слушнат, а понекогаш и да видат што се случува со децата во нивното соседство, но, исто така, и на лекарите, наставниците, сите оние што се во контакт со децата и кои може да ги забележат знаците што укажуваат на насилство.

Државата може и мора да помогне да се развие мрежа на институции и овластени експерти за спроведување на психотерапија за сторителите на семејно насилство.

Од друга страна важно е да се развијат програми за децата и другите членови од семејството кои се жртви на семејно насилство, како и мрежа на установи, организации и здруженија, советодавни центри што ќе обезбедат трајна помош и поддршка.

Покрај тоа, треба да се реализираат и други мерки поврзани со подигање на јавната свест за неприфатливоста на семејното насилство и за олеснување на примената на санкции за насилството, но и на образованието и систематска настава на младите за ненасилно разрешување на конфликтите и ненасилна комуникација.

8.9. Завршен параграф. Завршниот параграф е само повторување на главните поенти во есејот и тезата. Еден иновативен заклучок може да ја повтори главната тема, но може и да понуди предлози за понатамошно читање, укажувајќи на тоа дека ова е само една гледна точка во една постојана дискусија за темата. Завршниот параграф поврзува сè заедно во есејот, односно претставува сумирање на веќе претставените идеи. Понекогаш заклучокот претставува повторување на главната идеја со нејзино повторно искажување со други зборови (парафраза) или сугерирање соодветен став.

На пример: На крајот, кабловските мора да пораснат како и традиционалните телевизии врз база на сопствените постигнувања... Препорака е или Се препорачува ...

Овој параграф им помага на читателите да согледаат дека анализата и информациите во есејот се важни и за нив. Тоа е последниот збор за темата, сумирање на мислите, тоа е последен обид да се укаже на важноста на идеите и можност да се направи добар впечаток. Завршниот параграф треба да направи читателите да бидат задоволни што го прочитале есејот.

8.9.1. Ефективен завршен параграф. Еден начин да се напише ефективен завршен параграф е да се игра играта „Па што“? Секогаш кога студентот ќе застане некаде во заклучокот, тој треба да замоли друг студент да го прочита заклучокот со него. Секогаш кога ќе напише реченица, другиот студент треба да рече: „Па што“? Или, „Зошто другите би се грижеле за ова“? На пример,

Студент: Всушност, вела дека образованието е важно во Македонија. Друг студент: Па што? Студент: Тоа е важно зашто секој граѓанин се чувствува слободно и еднаков со другите. Друг студент: Зошто другите би се грижеле за тоа? Студент: Тоа е важно зашто на тој начин секој граѓанин станува слободен и со него не може да се манипулира.

Ако во воведот се употребило на пример, опис на сценарио, тоа исто сценарио може да биде и заклучок како доказ дека есејот помага да се

креира ново разбирање. Може да се искористат и клучните концепти од воведниот дел. Во завршниот дел, вообичаено се сумираат главните идеи, но не треба да се повторуваат нештата што веќе се спомнати во есејот. Може да се вклучи провокација или цитат од истражувањето или читањето што е направено пред да се почне со пишувањето. Добро е да се даде предлог-насока за преземање акција или решение за проблемот или да се истакне прашање што натаму во друг есеј ќе се обработува. На овој начин, читателот станува свесен за пошироките импликации на она што е напишано во есејот. На пример, ако во есејот станува збор за стилот на одреден писател, тогаш може да се истакне неговото влијание врз други писатели.

Што треба да се избегнува? Иако не е едноставно, треба да се избегнуваат фрази од типот „како заклучок“ или „во заклучок“ или „да сумираме“. Овие фрази често се употребуваат во говорот, но при пишувањето се забележува нивната баналност. Во завршниот дел, никако не смее тезата да се спомне за првпат, ниту да се воведува нова идеја или поттема. Завршниот дел не смее да биде едноставно повторно тврдење на тезата – промена на именките мора да има. Не смее да постојат какви било емоционални импулси кои не се во склоп со остатокот од есејот. Во заклучокот не смее да се вклучуваат докази (цитати, статистички податоци), тие треба да бидат во телото на есејот.

8.9.2. Неелефективни завршни параграфи

а) Заклучок од типот „Тоа е мојата приказна“ само повторно ја потврдува тезата и е премногу краток. Ваков заклучок не им овозможува на идеите да одат напред. Многу студенти пишуваат ваков заклучок, затоа што не знаат што друго да кажат. На пример, Како заклучок, да кажеме дека Х беше пионер на македонското У (образование) и покажа дека образованието е главна сила за општествените промени.

б) Заклучок од типот „Шерлок Холмс“ – понекогаш студентите ја ставаат тезата за првпат во заклучокот. Ваков завршен дел може да биде драматичен (читателот се држи во неизвесност сè до крајот и потоа се поставува главната идеја, како во мистериите на Шерлок). Меѓутоа, читателот не очекува мистерија туку аналитичка дискусија во академски стил со главната идеја, односно тезата поставена на почеток.

в) Завршен дел од типот „Америка е убава“, „Јас сум жена“, „Ние ќе го надминеме тоа“. Овој вид завршен дел се потпира на емоциите, но тоа е обично несоодветно со остатокот од есејот. Пософистициран коментар наместо емоции би бил подобро решение. На пример, Поради напорите на Х илјадници други ја видоа светлината на образованието. Неговиот пример беше факел за другите, тој е вистински херој.

г) Завршен дел од типот „Зграби ја вреќата“. Овој вид заклучок вклучува дополнителни информации што студентот не ги интегрирал во телото на есејот. Со додавање на случајни факти и информации во еден добро организиран есеј може да се предизвика збунетост кај читателот.

На пример, Како дополнување на тоа дека Х е пионер во образованието, тој, исто така, обезбеди интересни информации за ... Неговиот однос открива ...

Пример за заклучен параграф

Детето е најубавото нешто што му се случило на човештвото, сите ние некогаш сме биле деца, сите ние некогаш сме биле дел од мајчината утроба. Замислете, нашите мајки да направеа абортус – ние никогаш не ќе бевме ние, никогаш не ќе го видеаме прекрасниот свет околу нас. Ќе завршевме како медицински отпад или како прилози за истражување. Затоа, велама: мамо, благодарам.

8.10. Активности: Прочитајте ги следниве завршни параграфи. Покажете ги пропустите. Укажете кои од нив не се ефективни и наведете ги причините. Согледајте дали постојат транзициски сигнали. Преработете ги параграфите за да добиете кохерентна завршна целина.

Дали целта ги оправдува средствата? Одговорот е не. Како што не е етички да се експериментира врз луѓето така не е етички да се експериментира ниту со животните, само затоа што се претпоставува дека постои можност животот на човекот да се подобри. Пчелата или жабата немаат помалку право на живот и слобода отколку човекот.

Откривањето на антибиотиците, во голема мера, ја унапреди медицината. Лекарите сè почесто ја избегнуваат терапијата со антибиотици поради тоа што стануваат свесни за негативните ефекти од нивната претерана употреба. Ако се претендира антибиотиците и понатаму да се ефикасни, секако, треба соодветно и рационално да се употребуваат. Поради важноста на оваа тема 18. ноември се одбележува како Европски ден на развивање на свесноста за ризикот од употреба на антибиотиците.

Секоја година неколку илјадници животни умираат поради учество во експерименти. За сето ова да се промени потребно е да се зголеми свеста кај човекот. Потребно е луѓето да почнат да купуваат производи кои не се дел од експериментите врз животните. Светот не зависи од козметички препарати, сапуни др. Треба да престане суровото тестирање врз животните бидејќи и тие имаат право на слобода како и луѓето.

Затоа, сметам дека треба да биде легален во секоја земја и дека секоја жена има право да одлучува за себе и за својата иднина. Некои од нас го оправдуваат абортусот, а некои се против абортусот. Поради тоа на никој не смее да му се наметнува туѓата волја.

Затоа доколку сакаме да обезбедиме некаква иднина за генерациите што доаѓаат, ние сме тие кои треба да ја одржуваат чиста животната средина и да се грижат за неа, затоа што во спротивно ќе нема доволно за исхрана на светското население.

Човекот како ремек-дело на природата често ја преминува границата на дозволеното влијание врз природата. Денес, сите сме сведоци на жртви на несаканите ефекти од ваквото однесување. Во време кога науката и технологијата се толку блиску до постигнување совршенство, здравиот живот исчезнува. Ние луѓето имаме право на здрав живот во чиста животна средина и наша обврска е да се бориме за тоа. Чистата животна средина треба да се третира како драгоцен подарок за кој треба да се грижиме со посебно внимание.

Верувам дека никој не може да остане рамнодушен на агресијата и насилството што се случуваат секаде околу нас. Тоа е причина секој од нас да презема мерки на одговорност и да придонесе кон создавање на систем за заштита и превенција од насилство.

Кога ќе се земат предвид изложените аргументи, неминовно е да се дојде до заклучокот дека социјалниот феномен абортус треба да го заземе своето место во законската регулатива на демократските општества и на тој начин да ја отфрли стигмата за него. Во согласност со основните одредби на Универзалната декларација за човекови права, и имајќи го предвид првиот член кој гласи: Сите луѓе се слободни и од своето раѓање еднакви по достоинство и права, Надарени се со ум и совест и треба да си приоѓаат во духот на братството.“ Правото на избор на жената за своето тело се подведува токму во таа слобода. Повредувањето на правото за донесување на свесна, слободна и независна одлука е повредување на основните уредби за човековите права. Тоа не смее да биде дел од едно развиено демократско општество.

Жената не е и не смее да биде во позиција на инфериорност во однос на мажот. Половата, односно родовата нееднаквост е социјален конструкт кој може и треба да се промени, особено во демократските општества каде што темелна вредност е еднаквоста. Од погоре споменативе аргументи може единствено да се заклучи дека ниту еден од половите не му е инфериорен на другиот. Тие се комплементарни и рамно-

правни. Во едно здраво, развиено и просперитетно општество жените и мажите се само термини за да се означи биолошката разлика меѓу луѓето, која, пак, од своја страна, е неопходна ако ја имаме предвид репродукцијата на видот. Во сите други случаи, родовата нееднаквост е само социјален, културолошки, обичаен и религиозен конструкт.

Горенапишаното е и повеќе од доволно за да се разбере зошто поседувањето на возачка дозвола на 16 г. е погрешно. Децата во овој период се незрели да застанат зад воланот. Тие може да го загрозат сопствениот и животот на другите лица, а родителите ја губат контролата врз децата. Човекот може да има сè само во свое време.

„Имате ли последни зборови“? – прашање кое никогаш веќе не треба да биде поставено. Можеби и тоа ќе се случи кога луѓето ќе сфатат дека тие треба да ги казнуваат криминалците, а не да станат едни од нив. Или, пак, кога ќе станат свесни дека немаат право да одлучат кога нечиј живот ќе запре. Мора да се случи, бидејќи како што Махатма Ганди еднаш рече: „Око за око го прави целиот свет слеп“.

Вредноста на човечкиот живот е голема, затоа треба да се има надеж до последниот момент. Медицината е многу напредна наука, таа се движи со огомни чекори напред и во секој момент може да се пронајде лек за одредена неизлечива болест. Медиумите нè запознаваат со многу такви случаи кои претставуваат пресврт во медицината.

Конечно, лекарот не смее да стане поротник што ќе одлучува за крајот на нечиј живот. Болниот, пак, не смее да влегува во улогата на Бог и да одлучува кога ќе си замине од овој свет. Медицината прави чуда, а можноста за откривање на нов лек е скоро секојдневна.

Постмодерниот свет ја преживеа шокантната промоција на хомосексуалноста, на еднополовите бракови, на трансвестизмот, на хируршката промена на полот како хумани вредности и како апел за прифаќање на другоста не како разлика туку само како поинаква вредност на појавите во светот и околу нас, како иманентност на другоста. Значи, во законски рамки е срушен стереотипот на од памтивек утврдената социјална, правна, етичка, религиска прагма и светот повторно остана егзистентен. Тогаш, зошто евтаназијата да се доживува како стигматизирање на лекарите како целати, ако тие конзилијарно утврдиле дека кај болниот не постојат позитивни исходи од лекувањето, ако тоа е автономна одлука на болниот. Кого загрозува тој со своето барање за милосрдна смрт, ако се знае дека човекот по својата суштина е независен субјект.

Затоа, евтаназијата му дава избор на човекот, соочен со смртта, да може да одлучи сам за исходот од својата терминална состојба. Значи, оправдано е тој да даде конечен збор за себе. Евтаназијата не го негира човечкото достоинство, зашто токму со нејзината примена, битието не е сведено на еден умирачки субјект или на заменлива единица, туку е автономен субјект во чии раце се наоѓа моќта на хамлетовската одлука: да се биде или да не се биде. Да се биде – значи да се држи судбината во свои раце. Свесниот субјект го одбира овој концепт на намерно прекинување на бесперспективниот живот, станувајќи сам единствен, сопствен и праведен судија.

Легализација на евтаназијата кај терминално болни пациенти

Воведен параграф: Единственото решение за терминално болни пациенти што пред себе немаат виталистичка визија е евтаназијата (**главна реченица**). Евтаназијата е смрт од милост за да се скратат маките на пациентот во претсмртната агонија и да се надмине чувството на немоќ и долготрајна несреќа. Оправданоста на легализацијата на евтаназијата се наоѓа во новите концепти на модерната биоетика, што нагласуваат дека човекот е смртоцентричен (**реченици што ја развиваат главната реченица**), па според тоа, ако е терминално болен, има право да го одбира времето и местото на својата смрт, да биде автономен во одлучувањето и да има хуман третман (**теза во која се вклучени три аргументи**). Евтаназијата има хуманистичка димензија и таа треба да се легализира за да не се злоупотребува. (**заклучок**)

Прв поддржувачки параграф: Прво (**транзициски сигнал**), во Парламентот на Советот на Европа потврдено е неприкосновеното право на живот, но, исто така, и неприкосновеното право на смрт, односно право човекот сам да одлучува кога ќе настапи моментот за прекинување на неговите витални функции (**главна реченица на овој параграф, прв аргумент од тезата**). Според европските закони, неизлечиво болните може да подготват законски документ во кој ќе биде запишана желбата на пациентот за исклучување од реанимациската апаратура. Во САД постојат здруженија и невладини организации што се посветени на идејата за промоција на достоинствена смрт како основно човеково право, покрај другите права. Овие организации се непрофитабилни и имаат за цел на заинтересираните да им обезбедат почитување на нивната волја во однос на одлуките за смртта, во моментот кога ќе стигнат во терминалната фаза. Болката и страдањето треба да се прекинат ако не се во функција на лекувањето (**реченици што ја поддржуваат глав-**

ната реченица). Според тоа, само болниот одлучува дали ќе престане животот кој е лишен од секаков квалитет. (**заклучна реченица**)

Втор поддржувачки параграф: Второ (**сигнал**), пациентот има автономијата да одлучи да го прекине медицинскиот третман, со оглед на бесперспективноста на лечењето. (**главна реченица на овој параграф, втор аргумент во тезата**) Тој донесува одлука за достоинствена смрт, ако веќе не може да живее живот достоин за човек. Човековото достоинство, правата и основните слободи мора да се почитуваат, а интересот на поединецот треба секогаш да биде над интересот на науката и општеството. Тоа значи дека треба да се почитува неотповикливата одлука на пациентот (**реченици што ја развиваат главната реченица**). Односот кон сопствената болест и страдањето го насочува пациентот, свесен за своите постапки, по пат на евтаназија да најде легитимен и итен излез од неподносливата состојба на живо умирање. Или, Декриминализацијата на евтаназијата се поврзува со правото на секоја личност да донесе одлуки што се однесуваат на нејзиниот живот (**заклучна реченица**).

Трет поддржувачки параграф: Трето (**поврзувачки сигнал**), евтаназијата претставува еден хуман пристап кон терминално болниот (**главна реченица на овој параграф, трет аргумент во тезата**). Тоа значи дека лекарот направил сè што било можно за да се спаси пациентот, но дека, и покрај тоа, нема никаква надеж. На тој начин одлуката на пациентот станува целосно издржана и оправдана, со обележје на хумани мотиви. Станува збор за етичкото начело дека евтаназијата е работа на свесно и рационално донесена одлука, а не ирационално и емоционално еруптирана мисла. Евтаназијата не го негира човечкото достоинство, зашто токму со нејзината примена битието не е сведено на еден умирачки субјект или на заменлива единица, туку е автономен субјект во чии раце се наоѓа моќта на хамлетовската одлука: да се биде или да не се биде. Да се биде – значи да се држи судбината во свои раце (**реченици што ја поддржуваат главната реченица**). Легализацијата на евтаназијата, всушност, значи таа да стане достапна за сите терминално болни што според сопствена волја за неа би биле заинтересирани (**заклучна реченица**).

Завршен параграф: На крај, (**транзициски сигнал**) би рекле дека во современата медицина во ера на навигација не може да се плови само со стариот Хипократов компас. Да се остане при старата Хипократова теза дека лекарите треба да го чуваат животот, а не да преземаат активности против него, значи дека се игнорира или занемарува правото

на смрт. Тоа значи дека се едри во насока спротивна на хуманистичките цели на биоетиката. Постмодерниот свет ја преживеа шокантната промоција на хомосексуалноста, на однополовите бракови, на трансвестизмот, на хируршката промена на полот како хумани вредности и како апел за прифаќање на другоста не како разлика туку само како поинаква вредност на појавите во светот и околу нас, како иманентност на другоста. Значи, во законски рамки е срушен стереотипот на од памтивек утврдената социјална, правна, етичка, религиска прагма и светот повторно остана егзистентен. Тогаш, зошто евтаназијата да се доживува како стигматизирање на лекарите како целати, ако тие конзилијарно утврдиле дека кај болниот не постојат позитивни исходи од лекувањето, ако тоа е автономна одлука на болниот. Кого загрозува тој со своето барање за милосрдна смрт, ако се знае дека човекот по својата суптина е независен субјект?

Затоа, (**транзициски сигнал**) евтаназијата му дава избор на човекот, соочен со смртта, да може да одлучи сам за исходот од својата терминална состојба. Значи, оправдано е тој да даде конечен збор за себе. Свесниот субјект го одбира овој концепт на намерно прекинување на бесперспективниот живот, станувајќи сам единствен, сопствен и праведен судија.

Велјановска, Елизабета. (2004). *Евтаназија*, Скопје: Премин
Mlinar, Anton. (1982). *Evtanazija*, Ljubljana: Teološki fakultet
Проевски, Јован. (1988). *Кривичен законик: Објаснувања, коментари, судска практика*. Скопје: Академик

8.11. Активности: Најдете и обележете ги структурните делови на есејот. Потоа, дискутирајте.

Не за легализација на евтаназијата

Евтаназијата или популарно наречена убивање од милост става крај на човечкиот живот со цел пациентот да избегне страдање и измачување, а притоа шансите болниот да преживее се сведени на минимум. Велам не за евтаназијата. Велам не за убиството од милост. Евтаназијата, всушност, е подмолно убиство со умисла, затоа што со нејзина примена се нарушуваат Хипократовата заклетва, божјите закони и вербата во новите медицински технологии.

Како прво, според Хипократовата заклетва лекарот е должен да се бори до крај за животот на пациентот, а не да се откаже од неговото лекување. Кај пациенти кои боледуваат од неизлечива болест во нејзиниот краен стадиум, лекарот максимално се залага да му ги ублажи психо-

соматските болки и се грижи за квалитетот на неговиот живот. Ако лекарот се откаже од оваа своја мисија, тој се откажува и од она што се определил да биде негова професија и животна определба.

Второ, еден од најтешките смртни гревови е да се одземе нечиј живот. Смртта е природен процес и не смее да биде контролирана од никого. Во оваа смисла, евтназијата претставува само еден пософистициран начин на убиство, а тоа е краен степен на оддалечување од Бог. За тоа сведочи и ставот на Православната црква која не може да ја квалификува пропагандата за евтаназијата како ништо друго, освен како прикриен или јавен сатанизам.

Трето, медицината е во својот најголем развој. Реанимациските, трансплантолошките и фармаколошките технологии секојдневно се усовршуваат. Дури и навидум безнадежни случаи, денес успешно се лекуваат, па пациентите продолжуваат со својот живот. Вербата во развојот на медицината и во секојдневното откривање нови лекови треба да биде водилка за секој човек.

Конечно, лекарот не смее да стане поротник што ќе одлучува за крајот на нечиј живот. Болниот, пак, не смее да влегува во улогата на Бог и да одлучува кога ќе си замине од овој свет. Медицината прави чуда, а можноста за откривање на нов лек е скоро секојдневна.

<http://bogomislie.Bravehost.com/biblioteka/4-evtanazija.pdf>, преземено на 17.12.2010

Македонска Библија. <http://www.mkbible.net/biblija/index.php>, преземено на 20.12.2012

9. ПЛАГИЈАТ

9.1. Дефиниција. Дефинирање на тоа што е плагијат не е лесна задача, бидејќи постојат разлики за тоа што значи плагијат во различни средини и култури. Сепак, тоа може да се определи како:

Буквално копирање на работата на еден истражувач;

Користење на интелектуална сопственост без добиена дозвола од авторот на тие идеи;

Или, укинување на суштинските делови на работата на друг, без цитирање на тој автор.

Накратко, плагијат претставува присвојување на туѓо авторство, издавање на дело под свое име и кражба на авторските права.

Со развојот на технологијата и користење на Интернет, пристапот до работата на истражувачите стана полесен и повеќе очигледен, па со тоа стана поголема и можноста за правење на плагијат. Оваа појава тре-

ба внимателно да се разгледа, бидејќи има правни последици. Иако постојат многу причини што водат до плагијат од студентите, оваа појава е доста забележителна токму кај нив, првенствено бидејќи тие не се чувствуваат сигурни да ја преработат информацијата (со користење на нивните сопствени зборови) што е веќе напишана од авторот.

Во продолжение, се наведуваат неколку практични примери и вежби со кои се укажува на тоа што е плагијат, а што е прифатлива верзија на една преработена и пренесена информација.

Плагијат на текст. Плагијатот најчесто може да се забележи во неколку случаи:

- а) Се користат делови од текстот со наведување на изворот;
- б) Се користи иста структура, значи станува збор за препишување со користење на синоними, исто така, со наведување на извори;
- в) Текстот нема извори, но претставува солидно сумирана верзија;
- г) Текстот има извори, но тие се копирани.

9.2. Примери

Авторски текст

Мислам дека читањето е слабост на современата македонска поезија, без читање нема збогатување на сопствениот поетски исказ. Треба да се боледува зборот, да се боледува поезијата, без болката нема напредок, нема поезија – вели поетот Михаил Ренцов, годинашен добитник на наградата за „Браќа Миладиновци“ на Струшките вечери на поезијата.

Важите за еден од најдобрите препејувачи, но и проследувачи на македонската поезија, каква е таа денес, гледате ли свои наследници меѓу помладите поети?

–Искрено ме разочарува состојбата, затоа што по третата, односно четвртата генерација македонски поети спласнува занесеноста на поетите по поетскиот израз. Тие пишуваат, но не читаат, туку лајкуваат, речено со модерен јазик. Имаше едно претствување на една млада поетеса и тогаш рекоа дека имала 500 лајка, дека толку е популарна, читана. Мислам дека читањето е слабост на современата македонската поезија, без читање, без збогатување нема напредок на сопствениот поетски израз. Треба да се боледува зборот, да се боледува поезијата, без болката нема напредок, нема поезија.

Плагијат верзија

Денес читањето е слабост. Разочарувачка е состојбата, затоа што по третата, односно четвртата генерација македонски поети спласнува занесеноста на поетите по поетскиот израз. Тие пишуваат, но не читаат, туку лајкуваат, речено со модерен јазик. Имаше едно претствување на една млада поетеса и тогаш рекоа дека имала 500 лајка, дека толку е популарна, читана. Мислам дека читањето е слабост на современата македонска поезија, без читање без збогатување нема напредок на сопствениот поетски израз. Треба да се боледува зборот, да се боледува поезијата, без болката нема напредок, нема поезија.

9.2. Активности: Споредете ги двете верзии и коментирајте. Покажете каде се согледува во текстот дека станува збор за плагијат. Што Ви помогна во определувањето?

9.3. Активности: Направете сопствена парафраза на оригиналниот извадок. Користете зборови различни од наведените, но водете сметка дека смислата мора да остане иста со оригиналот.

9.4. Активности: Што ја прави разликата меѓу плагијат и прифатлива верзија на еден текст?

Прифатливо	Плагијат
<i>Задржан одреден дел од оригиналниот вокабулар</i>	

ЦИТИРАЊЕ НА КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Пишувањето есеј подразбира темелно истражување. Со цитирање на користената литература не само што се избегнува есејот да е плагијат туку се изразува и чувство на почит кон авторот со кој студентот се согласува или не се согласува во даден момент. Цитирањето на користената литература е начин да се признае дека студентот во неговото пишување користи нечији зборови, идеи и концепти. На тој начин, неговиот пишан текст може да стане „позвучен“ и „поавторитативен“. Исто така, читателот лесно го следи вистинскиот извор. Кога се пристапува кон пишување, секој искористен извор треба да биде наведен. Постојат повеќе стилови за цитирање на литературата. Не е пожелно да се мешаат стилови на цитирање. Текстот треба да има унифициран стил на цитирање, а тоа, пак, придонесува за неговата јасност, конзистентност и

разбирливост за публиката, односно за потенцијалните читатели. Најчест и најпознат стил за цитирање е стилот на Американската психолошка асоцијација. Во продолжение, се наведуваат неколку почесто употребувани примери за цитирање според овој стил. Во овој случај, треба да се води сметка за правилна примена на точката, запирката и двете точки. Доколку е изворот на латиница, тој не се преведува туку се предава на оргиналното писмо.

Книга со еден автор (кирилица и латиница)

Костадиновска-Стојчевска, Б. (2006). *Применета лингвистика*. Битола: Педагошки факултет

Robinson, K. (2012). *How to write an essay*. New York: MacMillan

Книга со два автора (кирилица и латиница)

Јанушева, В., Костадиновска-Стојчевска, Б. (2017). *Академско пишување*. Скопје: Просветно дело

Petrovska, I., Pejchinovska, M. (2016). *Topic in the essay*. Cambridge: Cambridge University Press

• Книга или дело со DOI (идентификатор на дигитален објект):

Мора, В., Мариќ, М. Ф. (2006). Метод за толеранција на топлина на риби. *Весник за топлинска биологија*, 31, стр. 337–341. Doi: 10.101b-/jtherbio.2006.01.055

Статија во списание (кирилица и латиница)

Босилковска, С. (2015). Се заканува глобално затоплување. *Меѓународно списание „Учител“*, 4 (2), 24–31

Whitaker, A. (2012). *Academic Writing Guide. Step-by-Step Guide to Writing Academic Papers*. Slovakia: City University of Seattle

Ntereke, B. B. (2015). Effectiveness of Academic writing activities and instruction in an academic literacy writing course at the university of Bot-

swana. *Journal of Pedagogy Development*, v. 5, no. 3.
<http://bit.ly/2inidKc>, 15.2.2016

Ntereke, B. B. (2015). Effectiveness of Academic writing activities and instruction in an academic literacy writing course at the university of Botswana. *Journal of Pedagogy Development*, v. 5, no. 3, pp. 213–124.
<http://bit.ly/2inidKc>, 15.2.2016

- **Статии од весник** (со автор и без автор)

Манасиев, А. (23.6.2015). Цитостатиците и вијагрите се најопасните лекови што се шверцуваат во Македонија. *Дневник*, стр. 12.

Манасиев, А. (23.6.2015). Цитостатиците и вијагрите се најопасните лекови што се шверцуваат во Македонија. *Дневник*.
<http://bit.ly/2pzUQws>, 26.12.2015

Manasiev, A. (23.6.2015). Citostaticite i vijagrite se najopasnite lekovi što se švercuvaat vo Makedonija [The citostatics and Viagra are the most dangerous drugs that have been smuggled in Macedonia]. *Dnevnik*, p. 23.
<http://bit.ly/2pzUQws>, 26.12.2015

Активности: Според наведените примери, напишете користени извори.

10. ПАРАФРАЗИРАЊЕ

10.1. Дефиниција. Парафразирањето е техника важна во пишувањето, но, исто така, и во зборувањето. Парафразата најчесто се дефинира како изјава или исказ со кој се прераскажува туѓ текст или говор со сопствени зборови. Тоа значи дека се користат различни лексички средства од оние во туѓиот говор или текст, но се задржува истото значење. Најважно во парафразирањето е да се знае дека значењето мора да биде зачувано, значењето мора да биде исто, а она што се променува за одреден исказ или изјава е формата, односно зборовите со кои се предава тој исказ. Парафразирањето е вообичаен начин за да се резимираат идеите на некој друг доколку не е потребно или не е пожелно студентот директно да го наведува авторот. Од особена важност е да се внимава на тоа дека при парафраза не треба да се користи истиот јазик, истите лексички единици или истите синтаксички конструкции. При парафразирањето се менуваат употребените зборови од некој друг, се менува син-

таксичката конструкција на реченицата, но треба да се да се внимава да не се загуби или модифицира смислата и идејата на делот кој се парафразира. При парафризирање не се внесуваат нови информации, туку само се потврдуваат веќе споменатите. Парафризирањето вклучува прашање на еден вид врска помеѓу оригиналниот материјал и напишаното од студентот. Парафризирианиот материјал е обично пократок од оригиналот.

10.2. Пример

Оригинал: Нејзиниот живот се протега низ години на неверојатни промени за жените.

Парафраза: Марија живееше во ерата на ослободувачки реформи за жените.

Оригинал: Жирафите можат да консумираат и до 75 килограми храна дневно, вклучувајќи и лисја од багрем и сено.

Парафраза: Жирафа може да јаде 75 килограми лисја од багрем и сено секој ден.

Оригинал: Секое патување во Италија треба да вклучи посета на Тоскана за да се вкусат нејзините исклучителни вина.

Парафраза: Не заборавате да го вклучите вкусувањето на тоскански вина кога ја посетувате Италија.

10.3. Активности: Анализирајте ги сличностите и разликите во двете верзии.

10.4. Активности: Примерите подолу претставуваат верзии на оригиналниот дел. Анализирајте ги сличностите и разликите меѓу оригиналот и наведените верзии и одредете која е плагијат, а која е дозволена парафраза.

Оригинален текст

Американци ќе ја пукаат ирма

Еден дечко ја започнал иницијативата од досада и желба на зезање, но се зачудил колку многу Американци се спремни со оружје в рака да му се спротивстават на непријателот. Макар тој се викал Ирма и по идеологија бил ураган.

43 000 лица се ставија на располагање на една Фејсбук иницијатива за оружена борба против ураганот кој се приближува кон САД откако направи хаос во животите на 1, 2 милиони лица на Карибите.

„Го пуштив тоа заради комбинација од досада и стрес и мислев малку да ја развеселам ситуацијата“, вели 22-годишниот Рион Едвардс. „Но одзивот комплетно ме запрепасти. Не ни сонував дека една ваква луда идеја може да стане поголема од мене. Работите малку ми излегуваат од контрола“.

Има и такви кои се загрижени од оваа иницијатива. Од следниве причини:

„Дали со ова нема дополнително да ја разлутиме Ирма“?

Идејата на Едвардс разбуди и специјализирани одреди па има посебни групи кои Ирма планираат да ја испудат со фрлачи на оган. А постојат и „класичари“ кои планираат да ја избуткаат од своите прагови.

Верзии

Идејата на Едвардс разбуди и специјализирани одреди, па има посебни групи кои Ирма планираат да ја испудат со фрлачи на оган. А постојат и „класичари“ кои планираат да ја избуткаат од своите прагови.

43 000 лица се ставија на располагање на една Фејсбук иницијатива за оружена борба против ураганот кој се приближува кон САД откако направи хаос во животите на 1, 2 милиони лица на Карибите.

Еден дечко ја започнал иницијативата од досада и желба за хумор, но се зачудил колку многу Американци се спремни со оружје в рака да му се спротивстават на непријателот. Макар тој се викал Ирма и по идеологија бил ураган.

Американци ќе ја пукаат Ирма.

„Го пуштив тоа заради комбинација од досада и стрес и мислев малку да ја развеселам ситуацијата“, вели 22-годишниот Рион Едвардс. „Но одзивот комплетно ме запрепасти. Не ни сонував дека една ваква луда идеја може да стане поголема од мене. Работите малку ми излегуваат од контрола“.

22-годишен Американец, збудален од досада и под стрес, ја тестираше моќта на социјалните мрежи со тоа што креираше настан кој станал доста популарен, но предизвикаше лавина реакции од официјалните лица. „Не пукајте во Ирма, куршумите се враќаат“ – изјави шерифот.

Американците сега ги ставаат на располагање вилите, косачите на трева и пушките! Со куршуми ќе се спротивставуваат на ураганот и не дозволуваат да им ги уништи куќите.

10.5. Активности: Во следните извадоци, се дадени оригинални текстови и нивни парафрази. Прочитајте ги двете верзии (оригиналната и парафразата) и дискутирајте за предностите и недостатоците на парафразите. Потоа, за секој извадок, напишете сопствена парафраза.

Оригинал

Новинарите во Европа работат исклучително опасна професија. Ризиците да си новинар на Стариот Континент очигледно немаат граници. Тие се најверојатно еднакво високи за сите оние што ја работат оваа професија, без разлика дали живеат во „мирната“ Скандинавија или на „разбрануваниот“ Балкан. Последниот случај што ја потврдува оваа теза е поврзан со смртта на шведската новинарка Ким Вал, која го загуби животот во моменти кога интервјуирала еден научник и сопственик на миниподморница. Ризикот на професијата, но и потрагата по привлечни, ексклузивни вести и настани ги става новинарите, или барем оние што сериозно, професионално и посветено сакаат да ја вршат својата професија, во фокусот на настаните каде што е најголема веројатноста токму известувајќи во вителот да настрадаат.

Парафраза

Новинарската професија е возбудлива, интересна, предизвикувачка но истовремено и опасна, ризична и непостојана. Без разлика на местото на живеење и работа, без разлика дали тоа е на Блискиот Исток или во Нов Зеланд, случајот на Ким Вал може да му се случи на секој новинар кој е во потрага по ексклузивна, возбудлива и ударна вест.

Оригинал

Во Хрватска, пак, веќе подолго време е актуелен случајот со загрозување на безбедноста на хрватскиот новинар со арапско потекло, Хасан Хадиер Диаб, поради неговата серија истражувачки приказни објавени во загрепски „Вечерњи лист“ поврзани со дејностите на радикалните исламски структури во Босна и Херцеговина. По објавувањето на текстовите, голем број приврзаници на овие групи јавно преку социјалните мрежи и интернет-порталите побараа смрт за новинарот. Во изјавата за „Нова Македонија“, Диаб објаснува дека поради овие закани по-

веќе од година и половина живее и функционира секојдневно со полициска заштита.

–Јас истражував како во Босна функционираат овие радикални групи и дали тие имаат поврзаност со терористичките организации, а откако ги објавив моите текстови бев вчудовиден колку јавноста во оваа земја беше згрозена од вистината. Тогаш веднаш почнаа заканите, а официјалните лица најпрво ги демантираа моите текстови, за потоа и јавно да ја признаат содржината – вели Диаб.

Парафраза

Диаб истражува како во Босна функционираат овие радикални групи и дали тие имаат поврзаност со терористичките организации, а откако ги објавил текстовите бил вчудовиден колку јавноста во оваа земја е згрозена од вистината. Тогаш веднаш почнаа заканите, а официјалните лица најпрво ги демантираа неговите текстови, за потоа и јавно да ја признаат содржината.

Оригинал

Тој раскажува дека веднаш по популаризирањето на неговиот случај бил нападна од главниот босански муфтија, Мустафа Церик, кој побарал начин како неговите следбеници да се справат со загрепскиот новинар.

–Овој чин, ако добро се протолкува, требаше да значи моја ликвидација од исламските радикални структури. За среќа, тоа не се случи – раскажува Диаб. Тој објаснува дека веднаш по случувањата поддршка најпрво добил од новинарското здружение во Хрватска, а кратко време потоа, се приклучиле и новинарските здруженија од целиот Балкан и од некои земји од ЕУ.

–Благодаретејќи на реакцијата на моите колеги новинари на Балканот и од ЕУ јас успеав да ги присилам властите на Босна и јавно да се извишат, да ги признаат моите наводи во текстовите, да ги осудат нападот и линчот врз мене. Токму тоа се случи минатата недела на прес-конференција во Босна кога надлежните министри говореа за мојот случај, кој траеше со месеци – објаснува новинарот.

Во меѓувреме, во последниот извештај на Советот на Европа се вели дека новинарите во Европа се подложени на насилство и притисок. Во извештајот се забележува дека секој трет, од вкупно 940 учесници во анкетата, изјавил дека во последните три години претрпел физичко насилство поради професионалната дејност.

Парафраза

Диаб раскажува како добивал закани веднаш по објавувањето на неговата вест од угледни личности во Босна, кои тој ги толкува како повици за негова ликвидација. Но по укажаната поддршка од новинарските здруженија од целиот Балкан и ЕУ, добил официјално и јавно извинување од властите на Босна. Сепак, тоа не го менува фактот дека секој трет новинар, од вкупно испитани 940, претрпел физичко насилство при професионалното извршување на својата дејност.

10.6. Активност: Прочитајте ги следните параграфи. Потоа, парафразирајте. Водете сметка за начините за парафраза, а исто така, и за чување на смислата на параграфот.

–Срцето ми е полно што охридската публика одлично ја прими претставата. Просторот исто така е феноменален. Многу е различно да се игра на ваква сцена, во споредба со класичната театарска сцена. Од секаде се слушаат различни звуци и тоа е она што ти дава дополнителна мотивација да играш и да дадеш нешто повеќе. Ова е моја прва соработка со режисерот и претставува едно убаво искуство за мене. Поминавме низ еден процес на самоистражување. Во претставата има вметнато неколку музички елементи, дел од познати песни на групата „Блонди“, што е доста автентично. Улогата што јас ја толкувам, самовилата Титанија, е една силна жена, кралица на самовилите, жена на Оберон и, поради сето ова, целиот проект и самата улога ги сметав за еден предизвик – вели Катерина Аневска, актерка од Битолскиот народен театар.

–„Охридско лето“ секогаш се покажува во најдобро светло, како и ние, Битолскиот народен театар, и поради тоа секогаш имаме успешна соработка. Посебно е чувството да се игра претстава на овие простори, „Долни Сарај“, црквата „Света Софија“, Античкиот театар и слично. Ова е мојот трет проект со режисерот Џон Блондел. Предизвикот да се работи Шекспир е навистина огромен, особено улогата којашто ја имам јас, Зевзек, или во други преводи Задрогаз. Отсекогаш ми беше предизвик да ја играм токму оваа улога и јас уживав во неа. Ова е на некој начин исполнување на дел од моите соништа – вели актерот Спиоровски.

Режисерот на театарската претстава „Сон на летната ноќ“, Џон Блондел, изјави дека е огромна честа што повторно се враќа на фестивалот „Охридско лето“ и оти во овој проект учествуваат многу способни актери. Текстот на Шекспир, според него, е посебен сам по себе, збору-

ва за тоа што е љубовта, кога ја пронаоѓаме, губиме, повторно ја наоѓаме, што се ни се случува во сиот тој процес на лично менување.

–Следбеник сум на работата на големиот англиски режисер Питер Брук. Кога седнавме со актерите да ја осмислиме претставата, реков дека немам воопшто никаков концепт, а и сè уште го немам. Концептот е она што произлезе од нашата работа, своевидна креација на солуции. Секогаш се обидувам да направам спој помеѓу луѓето, личностите, поединецот, човечното во него со текстот, за на тој начин да ја избегнам замката на наметнатост, лична претенциозност, влијание – кажа Блондел.

10.7. Активности: Прочитајте ги горенаведените есеи за евтаназијата и парафразирајте ги.

Користена литература

Кирилица

- Јовчевска, Д., Јанушева, В. (2006). Прирачник за македонски јазик и литература за матурски испит. Скопје: Алби
- Јанушева, В. (2017). Избор и формулација на темата во петпараграфскиот есеј и квалитетот на писменото изразување на студентите во РМ. Ракопис во ревизија во „Палимпсест“

Латиница

- Academic Writing in English. Coherence.* (2011). Lund University. <http://awelu.srv.lu.se/grammar-and-words/coherence/>, 25.12.2014
- Anson, C. M., Robert, A., Schwegler. (2000). *The Longman Handbook for Writers and Readers. 2nd ed.* New York: Longman
- Bailey, S. (2003). *Academic Writing - A practical guide for students.* Routledge
- Bailey, S. (2003). *A Handbook for International Students.* Second edition. Routledge
- Blue, Tina. (2001.) *A Partial Defense of the Five-Paragraph Theme as a Model for Student Writing.* <http://bit.ly/2v3PS1F>, 25.12.2014.
- Baker, R. J., Brizee, A., Velazquez, A. (2013). *Chosing a topic.* <http://bit.ly/1bENqg6>, 20.2.2017
- Bennett, J. , Gorovitz. (1997). Improving academic writing. *Teaching Philosophy* 20:2, pp. 1-12. <http://bit.ly/2vcSkyS>, 20.2.2017
- Can, R. (2017). Analysis of written expression revision skills of the students in faculty of education. *Educational Research and Reviews*, 12(5), 267-271. <http://bit.ly/2inhTeB>, 10.8.2017
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus.* Cambridge University Press. <http://bit.ly/2qhYa2S>, 21.12.2016
- Crews, F. (1980). *Distinguishing between Subject Area, Topic and Thesis.* Center for Teaching and Learning: The Random House Handbook. <http://bit.ly/2pwTAWH>, 10.11.2016
- Collins English Dictionary.* <http://bit.ly/2qhNeSG>, 21.12.2016
- English Oxford Living Dictionaries.* Oxford. <http://bit.ly/2oXABbA>, 21.12.2016
- Coherence and Cohesion. Writing Paragraphs, Academic Writing for Researchers.* The University of Manchester. <http://bit.ly/2v3Hj6Z>, 21.12.2016
- Essay Flow.* (2012). Massey University. <http://bit.ly/2wkHBGq>, 20.12.2016
- Gallagher, E. (2015). *Oral and writen expression. What shoud you expect?* Uno International. <http://bit.ly/2vmOySJ>, 15.5. 2016
- Inez, M. S. (2016). *How to narrow a topic and write a focused paper.* <http://bit.ly/2w1Bqo6>, 1.7.2017
- Harvey, G. (2009). *A Brief Guide to the Elements of the Academic Essay.* Harvard writing project brief guide series. <http://bit.ly/1RZF1aB>, 25.12.2014
- Hornby, A., S. (2009). *Oxford Advanced Learner's Dictionary (7th Edition).* UK, Oxford University Press
- Janušeва, V., Pejčinovska, M. (2016). The role of the five paragraph essay in promoting the students' written expression in the Republic of Macedonia. *International Journal „Teacher“*, vol. 12, , pp. 112-119. Bitola: University „St. Kliment Ohridski“ – Bitola, Faculty of Education

- Janusheva, V. (2017). The differentiation of the topic and thesis in the five-paragraph essay – requirement for the quality of the students' written expression. Во резивија, „Horizons”
- Longman Dictionary of Contemporary English*. (2001). Third edition, with new word supplement. England, Edinburgh, Pearson
- Merriam-Webster Dictionary. <http://bit.ly/2qkSgLv>, 20.12.2016
- Subject to Thesis. <http://bit.ly/2pKFSqZ>, 10.11.2016
- Temple University Writing Centre. *Narrowing to Topic from Subject to Thesis*. <http://bit.ly/2pwTKUP>, 10.11.2016
- Mohrbacher, C. (2011). *Choosing and narrowing an essay topic*. <http://bit.ly/2v3Yoh1>, 20.12.2016
- Moore, C. (2014). *Writing process tips: How to narrow your research paper ideas*. <http://bit.ly/2vWFGqy>, 20.12.2016
- Munich, A. (2013). *Paraphrasieren lernen leicht gemacht*. <http://www>. <http://bit.ly/2v3RubJ>, 18.12.2014
- Ntereke, B. B. (2015). Effectiveness of Academic writing activities and instruction in an academic literacy writing course at the university of Botswana. *Journal of Pedagogy Development*, v. 5, no. 3. <http://bit.ly/2inidKc>, 15.2.2016
- Pineteh, A. E. (2014). The academic writing challenges of undergraduate students: A South African case study. *International journal on higher education*, v. 3. no. 1, pp. 12–22. <http://bit.ly/2ejnxtk>, 22.12. 2016
- Tam Thi, Tran. (2013). *A study on coherence in English paragraphs written by the tenth form students at Thanh Liem A upper secondary school*. Graduation paper, Ministry of Education and Training, Tau Bac University, Son La. <http://bit.ly/2in53gg>, 24.12.2014
- Ternes, R. (2011). *Overview and introduction*. <http://bit.ly/2wlxxwE>, 18.2.2017
- The Writing Center: Concordia University. (2008). *Standard Elements of an Academic Paper*. St. Paul
- Types of Papers: Argument/Argumentative*. <http://bit.ly/1RAznip>, 18.1.2015
- Uhlig, H. L. (2012). *Choosing a successful paper topic*. The writing center at GULC. <http://bit.ly/2wCsiIV>, 12.12. 2016
- Velasquez, B. T. (2011). Investigating difficulties in elementary school students' writing. *Zona proxima*, 14. <http://bit.ly/2vWJ44y>, 20.1 2016
- Whitaker, A. (2009). *Academic Writing Guide. Step-by-Step Guide to Writing Academic Papers*. Slovakia: City University of Seattle. <http://bit.ly/2pu2UiT>, 20.12.2016
- Yale Center for Teaching and Learning. <http://ctl.yale.edu/writing>, 22.12.2016
- Zemach, E. D. & Rumisek, A. L. (2005). *Academic writing: from paragraph to essay*. Macmillan

Експедириани текстови

- Гроздановски, Т. (2017). Последниците што би ги предизвикала нуклеарната војна. http://www.fakulteti.mk/news/17-08-15/posledicite_shto_bi_gi_predizvikala_nuklearnata_vojna.aspx, 15.8.2017
- Јуруковска, А. (2017). Михаил Ренцов: Кога не би пишувајќи не знам како би преживеал. <http://cooltura.mk/intervju/mihail-rendzhov-koga-ne-bi-pishuval-ne-znam-kako-bi-prezhiveal>, 10.9.2017
- Пероска, М. (2017). Лекарите во средниот век биле гатачи, http://www.fakulteti.mk/news/17-08-17/lekari_vo_sredniot_vek_bile_gatachite.aspx, 17.08.2017
- <http://lokalno.mk/soobrakajot-se-odviva-po-suvi-kolovozi-5/>, 1.9.2017

<https://www.slobodenpecat.mk/naslovna/mtsp-detsata-vo-gradinkite-ke-se-zgrizhuvaat-vo-tekot-na-denot-soglasno-potrebite-na-roditelite/>, 26.7.2017

<http://www.fakulteti.mk/news/17-08-18/ugledniot-ekonomist-mu-odrzha-lekcija-po-antifashizam-na-tramp.aspx>, 18.8.2017

<http://www.libertas.mk/bi-bi-si-sjo-se-vistinskite-charlievi-angeli-koi-se-borat-protiv-kriminalot/>, 23.6.2017

<http://www.vesti.mk/news/13935619/uraganot-harvi-gi-vrati-sekavanjata-na-katrina>, 28.8.2017

<https://off.net.mk/bookbox/baba-zaborava-slikovnicata-koja-im-pomaga-na-semejstvata-da-se-soochat-so>, 28.8.2017

<https://off.net.mk/bookbox/dali-mozhe-da-se-razbolish-od-odenje-vo-muzej>, 24.8.2017

<http://www.fakulteti.mk/news/17-09-10/se-srushi-nadezhta-na-estonija-za-nova-valuta.aspx>, 9.9.2017

<http://www.fakulteti.mk/news/17-09-08/shto-napravija-15-ministri-za-obrazovanie-vo-26-godini-nezavisna-makedonija.aspx>, 8.9.2017

<https://kajgana.com/florida-na-gotovs-tramp-poracha-trgajte-se-od-patot-na-irma>, 10.9.2017

<https://kajgana.com/ne-mozhe-da-vlezete-vo-avion-ako-ne-ste-od-sad-turistite-na-sen-marten-ostaveni-sami-na-sebe>, 10.9.2017

<http://gsm.mk/samo-18-procenti-bi-go-kupile-skapiot-iphone-8>, 28.7.2017

<https://off.net.mk/vesti/razno/makron-za-3-meseci-spiskal-eden-golf-na-shminki>, 25.8.2017

<http://zazabava.com/koja-e-ljudmila-putin/>, 30.8.2017

<http://grid.mk/news/515186575/shto-bi-se-sluchilo-dokolku-sad-ja-napadnat-severna-koreja>

<http://sitel.com.mk/sdsm-vmro-dpmne-troshe-she-rasipnichki-nie-gi-vrakjame-parite-na-gragjanite>, 26.8.2017

<https://www.mkd.mk/svet/vesti/neverojatno-predupreduvanje-na-policijata-do-amerikancite-ne-pukajte-vo-uraganot-irma>, 15.9.2017